

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Separatismus v Bosně a Hercegovině

Václav Hádek

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní vztahy - teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Separatismus v Bosně a Hercegovině

Václav Hádek

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za ochotu, trpělivost, zpětnou vazbu, a především za podporu v mém úsilí.

Rovněž nesmím opomenout poděkovat své rodině a nejbližším za jejich podporu při psaní této práce.

Obsah

Úvod	1
1 Bosna a Hercegovina v rámci Jugoslávie.....	4
1.1 Jugoslávie 1945-1963.....	4
1.2 Jugoslávie 1963-1974.....	7
1.3 Jugoslávie 1974-1991.....	8
2 Rozpad Jugoslávie 1990-1992.....	11
2.1 Krize na federální úrovni	12
2.2 Politické formování v Bosně a Hercegovině	13
2.3 Vliv Srbska a Chorvatska	17
3 Bosenská válka.....	19
3.1 Rok 1992	19
3.2 Rok 1993	20
3.3 Rok 1994	22
3.4 Rok 1995	24
4 Politický systém Bosny a Hercegoviny	25
4.1 Daytonská dohoda.....	25
4.2 Kritika politického systému Bosny a Hercegoviny	27
5 Separatistické projevy	28
5.1 Vnitřní vlivy na separatismus v Bosně a Hercegovině	28
5.2 Srbský vliv na separatismus v Bosně a Hercegovině	32
Závěr	35
Seznam zdrojů.....	38
Resumé	42
Přílohy	43

Úvod

V bakalářské práci se budu věnovat tématu nacionalismu a jeho vlivu na separatismus v Republice srbské, která společně s Federací Bosny a Hercegoviny tvoří státní útvar Bosna a Hercegovina. Bosna a Hercegovina je sama o sobě prostorem střetu jak náboženského – katolictví, srbská pravoslavná církev, islám, tak i etnického. Etnickým střetem je myšleno složení obyvatelstva Bosny a Hercegoviny. Třemi hlavními etnickými skupinami jsou zde Srbové, Bosňáci a Chorvaté. Nejvíce početnou skupinu obyvatelstva tvoří Bosňáci následně Srbové a v nejmenší míře zde najdeme zastoupení Chorvatů. Vzhledem k občanské válce vyvolané rozpadem Jugoslávie a samotnému vnitřnímu uspořádání Jugoslávie je již v regionu Bosny a Hercegoviny tradičně zakořeněna nevraživost mezi národnostními skupinami Srbů, Bosňáků a Chorvatů. Dá se předpokládat, že s rostoucí mírou nacionalismu uvnitř srbské národnostní skupiny se budou stupňovat i separatistické požadavky ze strany Republiky srbské, které by mohly vést k realizaci referenda o vyhlášení nezávislosti Republiky srbské.

Na základě těchto okolností jsem si za cíl bakalářské práce stanovil určit, do jaké míry ovlivňuje nacionalismus separatistické tendence v Republice srbské a jakým způsobem se tyto tendence následně projevují. K úspěšnému naplnění cíle si v práci budu pokládat čtyři výzkumné otázky, kterými jsou: Jaké byly hlavní faktory formující nacionalismus na území Republiky srbské? Jaká je souvislost mezi srbským nacionalismem a separatismem v Republice srbské? Jakým způsobem se projevují separatistické tendence v Republice srbské? Jaké stanovisko zaujímá Srbská republika k Republice srbské a integritě Bosny a Hercegoviny? Bakalářská práce bude strukturována do 5 hlavních kapitol, kterými jsou: Bosna a Hercegovina v dobách Jugoslávie, Rozpad Jugoslávie, Bosenská válka, Politický systém Bosny a Hercegoviny, Separatistické projevy v Republice srbské

V první kapitole – Bosna a Hercegovina v dobách Jugoslávie se zaměřím na strukturu Bosny a Hercegoviny a jakým způsobem byla ovlivněna tvorba národní identity u jednotlivých etnických skupin. Zaměřím se na faktory a události ovlivňující vývoj národních identit a to jakým způsobem se do těchto vlivů promítla idea Velkého Srbska.

V navazující kapitole - Rozpad Jugoslávie, se budu soustředit na to, jaký vliv měl rozpad federálního uspořádání Jugoslávie na jednotlivé národnostní skupiny v rámci Bosny a Hercegoviny. Část kapitoly bude věnována analýze faktorů, které napomohly rozpadu Jugoslávie. Napomáhající faktory jsou úzce spjaty s nárůstem etnického napětí a

politickými ambicemi jednotlivých národnostních skupin. Cílem této kapitoly je nastínit, jak se vyvíjely vztahy mezi jednotlivými etnickými skupinami. Podstatný vliv na vývoj vztahů mezi národnostními skupinami mělo posílení národnostního cítění jednotlivých etnických skupin.

Třetí kapitola – Bosenská válka, se zabývá politickým a sociálním vývojem v Bosně a Hercegovině mezi lety 1992 a 1995. Kapitola řeší otázku politických modelů představených pro prostředí Bosny a Hercegoviny a projev vztahů národnostních skupin na podobu těchto navrhovaných systémů. Průběh války jako takové není předmětem kapitoly. Snahou je nastínit, jak byly reflektovány nacionalismem posílené národnostní vztahy do utváření poválečného politického systému v Bosně.

Ve čtvrté kapitole - Politický systém Bosny a Hercegoviny se zabývám aktuálním nastavením politického systému Bosny a Hercegoviny a jakou pozici v tomto systému zaujímá Republika srbská. Hlavním tématem bude rozebrat vnitřní politické mechanismy, jakým způsobem a do jakých pozic jsou voleni zástupci jednotlivých národnostních skupin, zdali je politická reprezentace pro jednotlivé etnické skupiny dostatečná. Tato kapitola se bude zaměřovat i na potencionální problematiku, kterou v systému Bosny a Hercegoviny může Republika srbská spatřovat.

Kapitola pátá – Separatistické projevy, se zaměřuje na konkrétní případy projevů separatismu v Republice srbské. V kapitole budou popsány jednotlivé případy projevů separatismu - za jakých okolností se udály a jaký byl přesah na politické dění v Bosně a Hercegovině. V kapitole je položen důraz na návaznost popisovaných separatistických tendencí a růst nacionalismu v Republice srbské společně se srbským vlivem. Podstatnou část kapitoly tvoří zkoumání politického přesahu Srbské republiky, a to jestli a jakým způsobem je vyvíjena snaha o ovlivnění politické situace v Republice srbské, a zdali se tím umocňuje nacionalismus etnických Srbů na území Bosny a Hercegoviny. Zaměřím se zároveň na myšlenku Velkého Srbska a na to, zda i v dnešních dnech má své místo v politických výstupech Srbské republiky.

Bakalářská práce je postavena na kvalitativním výzkumu, který zahrnuje analýzu odborných článků a odborných knih, které jsou vnímány jako primární zdroje informací. Za sekundární zdroje považuji užití otevřených článků veřejnoprávních médií (za cílem získání aktuálních informací o událostech v Bosně a Hercegovině potažmo Republice srbské) či oficiálních stránek administrativy Bosny a Hercegoviny. Bakalářská práce je vypracována jako kompilát tezí a myšlenek autorů zpracovávajících dílčí aspekty

problematiky Bosny a Hercegoviny více do hloubky. Téma nacionalismu v Bosně a Hercegovině je tématem hojně rozpracovaným, tudíž není přístup k odborným zdrojům a ověřeným informacím problematický.

Téma práce jsem si vybral na základě mého úhlu pohledu, kdy vnímám situaci jako závažnou. Pokud by separatismus v Republice srbské měl dostatečně silnou podporu, mohlo by to vést až k rozpadu dosavadního federativního uspořádání. Za následek by to mohlo mít destabilizaci regionu nebo dokonce začátek nového etnického konfliktu. Je nezbytné situaci v Bosně a Hercegovině respektive i v Republice srbské pozorně monitorovat a případně se připravit a potlačit negativní dopady, které by s sebou mohl separatismus přinášet.

1 Bosna a Hercegovina v rámci Jugoslávie

První kapitola má za úkol obrazně představit období, kdy byla Bosna a Hercegovina součástí federativní jednotky Jugoslávie. Jak již bylo naznačeno v úvodu práce, tato část se zaměří na situaci týkající se formování národních identit a faktorů, které tento proces ovlivňovaly v době existence Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). Současně se bude zkoumat koncept Velkého Srbska a jeho recepce ze strany vedení SFRJ spolu s jeho projevy v rámci federace. Tato kapitola dále nastíní strukturu Bosny a Hercegoviny a její vztah k jugoslávskému kontextu. S ohledem na propojenost jednotlivých republik s federálním vývojem budou jako příklady uvedeny reformy na federální úrovni a jejich dopad na jednotlivé federální republiky. Zároveň bude zkoumáno postavení vedení SFRJ vůči různým ideologickým proudům, včetně nacionalismu jednotlivých národů a konceptu Velkého Srbska.

Pro časové ohraničení historie SFRJ jsem zvolil tři klíčové milníky: konec druhé světové války a dvě ústavní změny v letech 1963 a 1974. Toto ohraničení pak dává smysl pro strukturování kapitoly do tří podkapitol: Jugoslávie 1945-1963, Jugoslávie 1963-1974 a Jugoslávie 1974-1990.

1.1 Jugoslávie 1945-1963

Již za II. světové bylo možné pozorovat utváření budoucí politické elity v Jugoslávii. Partyzánský odboj, v čele s Jospiem Brozem Titem, postupně získával vliv a obecnou podporu. Průběh a dopady II. světové války utvořily optimální prostředí pro zakořenění komunistické ideologie. Jugoslávie tak pod formující se komunistickou nadvládou jednotila 6 rovnoprávných republik - Socialistická republika Slovinsko, Socialistická republika Chorvatsko, Socialistická republika Makedonie, Socialistická republika Černá Hora, Socialistická republika Srbsko, Socialistická republika Bosna a Hercegovina a dvě autonomní oblasti - Kosovo a Vojvodina (viz Příloha č. 1).

Smrt více než milionu občanů Jugoslávie, padlých v důsledku okupace a etnických konfliktů, připomínala důležitost partyzánského hesla "bratrství národů", které mělo podporu napříč společnostmi (Tejchman 2016: 223). Nevraživost mezi národy Jugoslávie byla velmi palčivým problémem. Jednotící komunistická ideologie se tak stala atraktivní možností, jak by se dalo roztržité společnosti dopomoci k mírovému soužití, což se následně projevilo i do podoby nově vzniklého komunistického státního uskupení

Jugoslávie. Stát měl značný vliv na všechny aspekty vzdělávání. Právě skrze vzdělávací systém mělo dojít k přijetí jednotné jugoslávské identity (Šušnjara 2021: 113).

Nastupující komunisté přetransformovaní z partyzánského odboje měli velmi příznivé podmínky pro převzetí moci. Dosavadní vládnoucí elita v Jugoslávii byla poražena vojensky již za II. světové války, tudíž nástup transformovaného partyzánského odboje do vládnoucí elity proběhl relativně bez překážek. S ohledem na to, že nebylo zapotřebí využití vojenských kapacit k provedení převratu a že se komunisté těšili podpoře napříč společnostmi, zbývalo pouze obsadit hospodářské pozice (Tejchman 2016: 226). V prostředí Bosny a Hercegoviny, tvořil výjimku odpor hnutí Mladých muslimů. Organizace svými aktivitami usilovala o ochranu muslimské komunity, tradic koránu a propagaci islámského způsobu života. Tradiční způsob života Muslimů byl dle hnutí ohrožen komunisty šířeným ateismem. Činnost hnutí byla potlačena režimem v roce 1946 (Hladký 1996: 99).

Stav hospodářství v poválečné Jugoslávii byl neodkladným problémem. II. světová válka měla zdrcující dopad na průmysl, jenž byl z poloviny zničen. Došlo také na rozvrácení infrastruktury a na tři miliony lidí neměli přístřeší. Nedostatek potravin byl také jedním z projevů skomírající ekonomiky (Tejchman 2016: 223). Stav federace se zrcadlil do stavu jednotlivých federativních států, což naznačuje vnitřní situaci Bosny a Hercegoviny. V kontextu Bosny se krize projevila o to více devastujícím způsobem, jelikož BaH patřila již před II. světovou válkou k zaostalým regionům. (Tejchman 2016: 263). Ekonomické situaci měly napomoci finanční a právní reformy. Prováděné reformy měly být podle sovětského modelu. Následování a kopírování Sovětského svazu přetrvávalo až do počátku 50. let. Obdiv sovětského modelu lze pozorovat již od počátku bojů v Jugoslávii za II. světové války (Tejchman 2016: 226). Příklon k sovětským praktikám byl komunisty a společností vnímán, jako racionální krok pro řešení vnitřních problémů Jugoslávie. Právě sovětské metody a postupy byly Titem vnímány jako „konečné řešení“ národnostního problému (Šušnjara 2021: 113).

Z hlediska politického vývoje byly utvářeny nové politické orgány v podobě lidových rad na úrovni jednotlivých republik. Na federální úrovni se stalo hlavními cíli budovat základy socialismu a uskýt proces sovětizace. V návaznosti na Bosnu a Hercegovinu došlo k uznání Muslimů, jakožto národnostní menšiny. Jednotlivým národům a národnostem Jugoslávie byly přiřknuty rovné podmínky vývoje (Tejchman 2016: 225). Každé z hlavních slovanských národností byla garantována republika, v

jejímž rámci bude dominantní kultura a jazyk dané národnostní skupiny. Výjimku tvořila Bosna a Hercegovina, jejíž společnost byla směsicí Srbů, Chorvatů a slovanských Muslimů (Bertsch 1977: 89). Problematika národnostního soužití měla přesah do tvorby ústav (I. článek ústavy 1946). „Stejnoprávné národy, které na základě práva na sebeurčení, včetně práva se separovat, vyjádřily vůli k společnému soužití ve federativním státu.“ (Bertsch 1977: 89).

Na druhou stranu lze pochybovat o plnohodnotnosti státnosti a suverenity jednotlivých republik, zejména pak BaH. V poměrech BaH byla státní suverenita spíše formální a de facto až do počátku 90. let nedisponovala plnými rozhodovacími právy. Sama existence „samostatné“ republiky BaH utvořené na svém historickém území bylo podmíněno 4 předpoklady:

- 1) poválečná obnova a fungování širšího jugoslávského státoprávního společenství
- 2) zajištění shodných národnostních a občanských práv pro bosenské Srby a Chorvaty s právy Srbů a Chorvatů v matečných republikách
- 3) chod Jugoslávie postaven na nadnárodní ideologii - odstranění nacionálních partikularismů
- 4) zachování rovnováhy mezi národy BaH - Muslimy, Srby a Chorvaty - žádný z národů po formální stránce většinový a politicky dominantní

(Hladký 1996: 97).

Na přelomu 40. a 50. let dochází ke změně politického kurzu Jugoslávie. Počátkem 50. let se v jugoslávském vedení začal prosazovat názor, že je třeba odlišit se od sovětských postupů a hledat vlastní řešení. To zahrnovalo odmítnutí centralizovaného řízení a plánování a zavedení samosprávného systému v rámci "jugoslávského experimentu". Přejít na tento nový systém vedl k rozsáhlým změnám v průmyslu, státní správě a přerozdělení pravomocí z federace na republiky a místní úřady. Komunistická strana změnila svou roli a z vedoucí pozice přešla ke kontrole a politickému působení (Tejchman 2016: 232). Změny v systému Jugoslávie posílily reformní myšlenky a do popředí se dostala debata o politickém pluralismu. 50. léta tak byla ve znamení stabilizace vnitřního chodu Jugoslávie i navzdory průběžně probíhajícím reformám. „Jugoslávští vůdci se pokusili najít jemnou rovnováhu mezi jednotou a rozmanitostí, či mezi centralismem a federalismem.“ (Bertsch 1977: 90).

Přelom let 50. a 60. byla hlavní otázkou ekonomika Jugoslávie, především pak navázání ekonomických vztahů se Západem. Jugoslávie začala liberalizovat ekonomiku a otevřela jednání s Mezinárodním měnovým fondem. Objevovaly se dokonce úvahy o přistoupení ke GATT. Toto období přineslo také zlepšení situace v avizovaných ekonomicky nevyspělých regionech jako například Bosna a Hercegovina, Kosovo či Makedonie (Tejchman 2016: 263). Postupný vývoj v 50. a počátkem 60. let vedl k přijetí nové ústavy v roce 1963.

1.2 Jugoslávie 1963-1974

Ústavní reforma v SFRJ přinesla zásadní změny v režimu. Dochází k přenosu velké míry pravomocí na jednotlivé republiky. Ústava měla napomoci soudržnosti jednotného státu (Hladký 1996: 107). Reformy získaly podporu zahraničí, včetně MMF a USA, což svědčilo o potenciálu přeorientování Jugoslávie k Západu. V polovině 60. let byla zahájena masivní hospodářská reforma, která zasáhla do všech oblastí společenského života, od vzdělávání až po státní správu (Tejchman 2016 263, 264). Prostor pro reformy, který se utvořil v průběhu 50. a 60. let, dal vzniknout prostoru pro odpůrce reforem. Doposud bylo cílem jugoslávských komunistů budovat socialismus a zároveň zachovat stabilitu mezi jednotlivými národy. Veškeré nepříznivé vlivy ohrožující budování socialismu, jako jsou kritika reforem nebo šíření nacionálních projevů podporujících velkosrbské myšlenky, byly aktivně monitorovány. „Vývoj homogenní politické kultury je naléhavou potřebou všech rozdrobených politických systémů. Aby se maximalizovala shoda a minimalizovaly politické konflikty v heterogenním jugoslávském prostředí, režim vedený Titem doufal, že síly ideologických a sociálních změn vytvoří novou politickou kulturu a více integrovanou socialistickou společnost.” (Bertsch 1977: 94)

Společně s hospodářskou reformou se mění pohled na ideu jugoslavismu a s ní spojenou centralistickou politikou, které téměř zcela ztratily legitimitu. Vedoucí představitelé si stále více uvědomovali, že předchozí etnické vazby na národní kultury, tradice a zájmy nelze snadno nahradit abstraktnějším konceptem vyšší jugoslávské identity. Pro národnostní skupiny Muslimů, Chorvatů i Srbů představovala centralistická politika v Jugoslávii hrozbu pro jejich identitu a kulturu. Nesrbské skupiny si centralistickou strategii spojovaly s myšlenkou Velkého Srbska. Avšak kdyby byla centralizace spojena s velkosrbskou ideou, jak si mysleli Muslimové a Chorvati, byla by i podpořena bosenskými Srby. K podpoře ovšem nedošlo. Srbové si uvědomovali, že by

se centralizovalo ve vztahu k Jugoslávii nikoliv Srbsku jako takovému. „Nesrbská“ centralizace nebyla v zájmu bosenských Srbů. Na základě toho byla politika jugoslavismu vnímána většinou skupin jako hrozba a zdálo se, že spíše posiluje, než že zmírňuje etnické rozdíly (Bertsch 1977: 90).

V politické rovině došlo k přeorganizování státní struktury na republikové úrovni. Počátkem 70. let byla autonomním oblastem přisouzena plná politická, soudní a finanční moc. Na základě rozšíření pravomocí jak pro republiky tak pro autonomní oblasti, je ústava označována jako „federativní ústava s konfедераčními prvky“ (Hladký 1996: 107). Rozšíření pravomocí týkajících se autonomních oblastí Vojvodina, Kosovo a Metohija dostalo Srbsko do nerovnoprávné situace v rámci federace. Obrana srbských národních zájmů nebyla prakticky možná vzhledem k negativnímu postoji vedení federace k nacionalistickým projevům a šíření velkosrbských myšlenek. Jakýkoliv projev snahy o ochranu srbských zájmů byl okamžitě označen za projev nacionalismu a velkosrbských ideálů (Tejchman 2016: 270).

Jugoslávské vedení nedosáhlo jednoznačného postupu vůči vznikající krizi. Zatímco pokračovalo v liberalizaci a decentralizaci federace, čas od času se snažilo posílit totalitní povahu státu. Toto nejasné stanovisko vedlo k posílení opozice a jednotě mezi stoupenci i odpůrci reform. Diskuse o reformách spojila radikální reformátory s odpůrci komunistického režimu, kteří začali společně napadat vedoucí roli Komunistické strany Jugoslávie, a to zejména s použitím nacionalismu jako své zbraně (Tejchman 2016: 270-299). Právě nacionalismus a jeho projevy byly jedním z bezprostředních rizik pro homogenitu jugoslávské společnosti, která byla budována prostřednictvím socialismu. Právě důraz na národnostní skupiny a jejich odlišnosti tříštil kýženou jugoslávskou pospolitost, ve které by bylo ideálem zaniknutí národnostních a etnických odlišností.

Z pohledu centrálního vedení federace bylo nezbytné omezit úroveň decentralizace a aktivně potírat nacionalistické projevy opětovným zavedením antinacionalistického a pro-jugoslávského přístupu. Znovunabytí ideologické kontroly a nové politické uspořádání vzniklé likvidací zastánců bipartismu mělo trvání do roku 1974 (Bertsch 1977: 92).

1.3 Jugoslávie 1974-1991

I navzdory snahám jugoslávského vedení o snížení míry decentralizace a potlačení projevů nacionalismu koncem 60. let nedošlo k jejich naplnění a výsledkem úpadku

centralismu byla nová ústava. „Celkové politické prostředí vytvořené v roce 1974 bylo charakterizováno vysokou mírou federalismu, která přivedla Jugoslávii blízko k statusu konfederace.” (Bertsch 1977: 92). Na základě principu samosprávy byly republikám a autonomním provinciím zaručeny další pravomoci, což následně přispělo k finálnímu rozpadu Jugoslávie (Gavrić - Banović - Barreiro 2020: 15). I když nově zřízená struktura Jugoslávie uspokojovala republiky v politické autonomii, často zůstávaly mnohé vnitřní problémy nedořešeny, přestože bylo očekáváno, že bude jejich řešením.

V 70. letech je bělehradský centralismus nahrazen byrokratismem na republikové úrovni. Pozice komunistické strany se stává nesuverénní kvůli internímu rozkolu na centralisty a reformisty. Centralisté podporující Tita zastávali zachování federace a systému samospráv. Reformisté na druhé straně zdůrazňovali nutnost zavedení tržního hospodářství a politické plurality. Z těchto dvou skupin to byli právě odpůrci trhu a plurality, kteří akcentovali nacionální aspekty (Tejchman 2016: 300).

Napětí v průběhu 70. let stále narůstalo a podporovalo rostoucí nacionalistické tendence. Nacionalismus byl nejvíce patrný v republikách s heterogenní společností, kde bylo obtížné uznat jednu skupinu nad druhou, jako například v Bosně a Hercegovině, kde se společnost dělila nejen podle etnických, ale i náboženských faktorů.

Významný projev nacionalismu v regionu Bosny a Hercegoviny přichází ve formě vytvoření opozice bosenských Muslimů na přelomu 70. a 80. let (Tejchman 2016: 300). Problematika Muslimů v Bosně a Hercegovině byla pro region palčivou otázkou již od konce II. světové války, kdy byl Muslimům přiřknut status národnostní menšiny (viz podkapitola 1.2 Jugoslávie 1945-1963). V roce 1971 byl Muslimům přiřknut status národnostní skupiny, ačkoliv se jedná o skupinu náboženskou nikoliv národnostní. Bosna a Hercegovina byla vzhledem ke složení bosenské populace ve středu všech událostí a turbulencí. Probíhaly zde debaty a hledaly se odpovědi na budoucí státní a sociální otázky (Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina 2016).

Klíčovým faktorem pro úpadek vnitřní jednoty a stability bylo úmrtí dlouholetého vůdce jugoslávských komunistů Josipa Tita. Osobnost Tita byla svým způsobem jedním z jednotících prvků přispívajících k udržení vnitřní integrity Jugoslávie. Absence integračního činitele byla předzvěstí podoby let 80. Absence jednotícího prvku, Josipa Tita, se v politickém prostředí projevila v polovině 80. let, kdy se zprvu jednalo o politický střet. Šlo o to, zda bude komunistický režim zachován ve stávající podobě nebo

zda budou nutné reformy. Politická nestabilita se v druhé polovině 80. let projektovala do společenské situace a nakonec vyústila v rozpad federace na počátku 90. let

(Hladký 1996: 109).

80. léta se vyznačovala stále více silícím nacionalismem. Prvním z projevů narůstajícího nacionalismu byla situace zahrnující působení ilegálních albánských skupin v Kosovu. Napětí se rozšířilo i do zbývajících republik, zejména Srbska, kde otázka nacionalismu byla spojena s ideou Velkého Srbska. Po většinu existence SFRJ byla myšlenka Velkého Srbska potlačována a považována za hrozbu. Společně s napjatou situací ohledně autonomních oblastí, která doprovázela Srbsko od konce 60. a počátku 70. let, se to projevilo v eskalující situaci po událostech v Kosovu.

Události v Kosovu v roce 1981 způsobily radikalizaci srbské společnosti, která vnímala počínání Jugoslávie jako nespravedlivé vůči srbskému národu. Situaci v Kosovu a v Srbsku lze chápat jako situaci vyostřenou, nejedná se však o koordinovaný tlak na vedení SFRJ. K soustavnému nátlaku na jugoslávské vedení by bylo nutné opozici sjednotit, což se ovšem kvůli národnostním bariérám nedaří (Tejchman 2016: 301-302). Nekoordinovanost opozice se projeví ve druhé polovině 80. let., kdy mezi lety 1987-88 docílí Srbská republika obměny vedení v Kosovu, Vojvodině a Černé Hoře skrze centralistické a srbské instituce. Obdobný postup byl v následujících letech aplikován i na zbylé republiky. Ovšem v souvislosti s charakterem prostředí jednotlivých republik nedocílila Srbská republika úspěchu. V zemích s tradičně silným důrazem na vlastní suverenitu (Slovinsko, Chorvatsko) neměly centralistické ústavní doplňky, prosazované Srbskou republikou, podporu (Hladký 1996: 111). Etnický a politický nárůst napětí uvnitř SFRJ se výsledně projevil i do socioekonomické sféry. Jugoslávii v 80. letech postihla hospodářská krize. Počátky ekonomického úpadku lze sledovat od roku 1974, kdy byla přijata federalistická ústava, která měla za následek rozpad vnitřního trhu Jugoslávie. Společný hospodářský systém byl nahrazen dílčími ekonomikami jednotlivých republik. Zhoršení ekonomické situace společně s politickou nestabilitou vedení Jugoslávie měly za následek ještě větší eskalaci již tak vypjaté situace. V průběhu 80. let se ztrátovost jugoslávských podniků stala významným faktorem, který ovlivnil počet dělnických stávek napříč zemí.

Stejně tak působily na Jugoslávii faktory z mezinárodního prostředí. Nový směr, kterým se vydal Sovětský svaz, a rostoucí vnitrostátní napětí v Jugoslávii naznačovaly, že federální uspořádání a samotná existence Jugoslávie jsou v ohrožení. Samosprávný

system vyvíjející se od přelomu 40. a 50. let ztratil význam, když socialismus přestal být žádaným. Komplikovaná státní struktura stanovená ústavou z roku 1974 se ukázala jako nefunkční, což se projevovalo tak, že centrální federální orgány postupně ztrácely pravomoci ve prospěch republikových institucí. Situace vyescalovala do finální podoby v 90. letech, kdy se národy postupně zřekly Svazu komunistů a doposud vládnoucí komunistická oligarchie byla u konce své vlády (Tejchman 2016: 303-304).

Vývoj na federální úrovni měl specifický dopad na Bosnu a Hercegovinu a situaci ohledně střetu nacionalistických proudů. Vnitřní politická scéna se značně lišila od situace panující v mezinárodním prostředí. Volby v Bosně a Hercegovině v roce 1990 reflektovaly sílící nacionalismus, kdy výsledky hlasování odrážely etnické složení společnosti. Muslimská strana demokratické akce získala 40% hlasů, Srbská demokratická strana 33% a Chorvatské demokratické společenství 20%. Tyto tři strany nečekaně vytvořily společnou koalici a rozdělily si klíčové pozice (Tejchman 2016: 307). Na druhé straně stály sousední národy nyní už bez vůle ke společnému soužití. Bosna a Hercegovina jako multietnický stát centrálně umístěný v geostrategické poloze byla vtažena do konfliktu. Válka mezi Chorvaty a Srby působila jako „urychlovač“ dalších segregáčnických a dezintegračních procesů. Chorvati a Srbové nikdy nepovažovali Bosnu a Hercegovinu za svou vlast, ale chtěli území, kde žili, připojit k vlastní zemi (Gavrić - Banović - Barreiro 2020: 15).

2 Rozpad Jugoslávie 1990-1992

Druhá kapitola se zaměřuje na to, jaký vliv měl rozpad Jugoslávie na politické dění a národnostní skupiny v kontextu Bosny a Hercegoviny. Pro nastínění situace v Jugoslávii počátkem 90. let se kapitola věnuje krizi a následnému rozpadu Jugoslávie na federální úrovni. Vývoj na federální úrovni je podstatný pro objasnění okolností a vlivů, na základě kterých se Bosna a Hercegovina formovala jakožto suverénní státní útvar. Ovšem na politické formování Bosny a Hercegoviny na začátku 90. let nepůsobil pouze vliv z krize na federální úrovni, klíčovou byla vnitrostátní bosenská situace ve smyslu vývoje vztahů mezi národnostními skupinami. Část kapitoly je proto věnována analýze vztahů mezi jednotlivými etniky. Dalším významným faktorem působícím na vývoj Bosny a Hercegoviny je dění v mezinárodním společenství. Jako nejrelevantnější jsem v případě Bosny a Hercegoviny zvolil vliv Srbska a Chorvatska. V této části se zaměřím na

podobu srbského a chorvatského nacionalismu a na ambice Srbska a Chorvatska ve vztahu k Bosně a Hercegovině.

Pro časové ohraničení kapitoly jsem zvolil rok 1990 a s ním přicházející prohloubení politicko-společenské krize v celé Jugoslávii trvající až do propuknutí války v Bosně a Hercegovině v roce 1992.

2.1 Krize na federální úrovni

Jak již bylo avizováno v kapitole první, Jugoslávie se na počátku 90. let ocitla v existenční krizi, která byla způsobena sílícím nacionalismem a stále častěji se objevujícími separatistickými tendencemi v rámci federace. V roce 1990 byl předložen požadavek na rozvolnění federace na konfederaci republikových organizací a upuštění od „demokratického“ centralismu (Hladký 1996: 125). Návrh se ovšem nesetkal s pozitivním ohlasem. Na jedné straně byly klíčovým faktorem ovlivňující stav federace změny v mezinárodním systému způsobené rozpadem Sovětského svazu. Na druhé straně stálo stále více se stupňující napětí uvnitř republik ale i mezi republikami samotnými. S pádem sovětského bloku přicházela likvidace bipolárního uspořádání. Dřívější pozice Jugoslávie, jakožto aktéra stojícího mezi Západem a Východem, hrála významnou roli při upevňování nejen mezinárodního postavení Jugoslávie, ale i její vnitřní stability, která se nyní ocitla v ohrožení (Tejchman 2016: 330).

Právě vnitřní stabilita Jugoslávie se stala hlavní otázkou po rozpadu sovětského bloku. Vzkříšení nacionalismu vyvolaného krizí v 80. letech a neschopností režimu vybudovat jednotnou jugoslávskou identitu byly hlavními hrozbami pro mírové soužití národů Jugoslávie. „SFRJ měla 23,5 milionů obyvatel, z nichž se ale jen 3 % považovaly za Jugoslávce.” (Tejchman 2016: 331). Vnitřní integrita Jugoslávie byly považována za neudržitelnou i na mezinárodní úrovni. USA předpokládaly, že do roku 1991 nastane kompletní úpadek federativního systému a v dalším roce dojde k definitivnímu rozpadu federativního uspořádání na jednotlivé suverénní republiky (Bildt 2021: 4). V rámci Jugoslávie byl právě srbský národ vnímán jako utlačovatel zbylých národů. Frustrace Slovinců, Chorvatů, bosenských Muslimů, kosovských Albánců a Makedonců je označována za jednu z hlavních příčin války v Jugoslávii, kdy se tyto národy postavily proti vůdčí roli Srbů v politice (Tejchman 2016: 331). Pohled jednotlivých národů na politickou dominanci Srbska byl však ovlivněn místními podmínkami v jednotlivých republikách. Jugoslávii nelze jednoznačně označit za srbskou mezi lety 1945 a 1980, i

když to tak bylo napříč národy vnímáno. Fakt, že právě Srbové byli nejpočetnějším národem v Jugoslávii, vedl k jejich výraznému zastoupení ve státní správě i armádě (Tejchman 2016: 331).

Již zmínění nespokojení Slovinci a Chorvati se přiklonili k nacionalistickým programům, zatímco kosovští Albánci se rozhodli opustit federaci. Rostoucí nacionalismus v jednotlivých republikách přivedl národy a národnosti Jugoslávie na pokraj občanské války (Tejchman 2016: 331). Dalším faktorem přispívajícím k vyostření situace byl nástup Miloševiče a s ním spjaté oživení projektu Velkého Srbska. Idea Velkého Srbska s sebou nesla myšlenky etnicko-náboženského nacionalismu a etnického exklusivismu (Walasek 2020: 224). Otevřela se tak znovu diskuze o podobě uspořádání Jugoslávie, a zdali by nemělo dojít k transformaci na konfедераční uspořádání, což by ovšem bylo nevyhovujícím řešením pro Srby, kteří měli příslušníky své národnosti v ostatních jugoslávských republikách. Konfедераční zřízení by již nepředstavovalo společný stát, který by roztroušené Srby jednotil (Hladký 1996: 137).

V kontrastu ke slovinským a chorvatským separatistickým tendencím či velkosrbským ambicím byla Bosna a Hercegovina relativně stabilním regionem disponujícím společenskou vůlí pro udržení vnitřní stability a integrity. Odsouzení omezenosti chorvatských a srbských nacionalistů převládalo napříč heterogenní společností BaH, stejně tak jako názor, že se podaří rozmanitou společnost BaH udržet sjednocenou a v míru (Hladký 1996: 137). Stále se usilovalo o zachování principu, že v rámci BaH nebude nikdo národnostní menšinou (Hladký 1996: 133). Šlo tedy o zaručení rovnosti národnostním skupinám v BaH. Tento přístup bylo možné pozorovat v podobě ústavních dodatků BaH, kdy byla BaH definována jako: „Demokratický a suverénní stát rovných občanů, národy Bosny a Hercegoviny - Muslimové, Srbové, Chorvati a příslušníci dalších národů a etnických skupin žijících v něm.” (Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina 2016).

2.2 Politické formování v Bosně a Hercegovině

Pro politický vývoj BaH je charakteristické multietnické prostředí. Podoba nově zformovaných politických stran BaH kopírovala etnické složení společnosti. Dominantními stranami se tak staly: Strana demokratické akce - SDA, Chorvatské demokratické společenství BaH - HDZ BaH, Srbská demokratická strana BaH - SDS BaH.

Upevnění pozice SDA napomohla roku 1990 aktivizace muslimské komunity v BaH s cílem bránit národní identitu Muslimů, vystoupit proti zpochybnění státnosti a integrity BaH a bojovat proti propagandě o islámském fundamentalismu (Hladký 1996: 126). Právě otázka Muslimů v BaH byla jedním z nejpálčivějších témat regionu i vzhledem k jejich početnému zastoupení. SDA se lišila od zbylých politických uskupení v tom, že její zájmy byly regionálně vztaženy primárně na BaH a muslimskou komunitu.

Na druhé straně stály HDZ BaH a SDS BaH silně ovlivněny politikou chorvatských a srbských představitelů. Ačkoliv se SDS BaH i HDZ BaH prezentovaly jako bosenskohercegovské strany, které měly za cíl zastupovat zájmy srbských/chorvatských obyvatel BaH, ve skutečnosti byly silně motivovány přeshraničními národnostními zájmy Srbska a Chorvatska (Hladký 1996: 131). SDS byla deklarována jako opoziční síla zasazující se o demokratizaci poměrů ve vlastním Srbsku, ale i o hájení národních práv všech Srbů v Jugoslávii „SDS má pouze jeden cíl, aby se stala pro srbský národ štítem, jeho duchovním mečem, nástrojem jednoty a vítězství.“, stejně tak tomu bylo u formující se SDS BaH, do jejíhož čela byl jmenován Radovan Karadžić pro jeho schopnost „zapálit lid pro srbskou věc“ (Hladký 1996: 128, 131). Politické strany se sice zaštitovaly hesly svobody, demokracie a plurality, ovšem prioritou bylo hájení národních zájmů (Tejchman 2016: 331).

V reakci na sílící nacionalismus a jeho vliv na charakter politického systému se objevily snahy bosenských komunistů o zamezení upevnění pozice národně orientovaných stran, které dle nich představovaly bezprostřední ohrožení dosavadní jednoty mezi národy a národnostmi BaH (Hladký 1996: 130). Na druhé straně stály programy nacionálních stran prezentujících své cíle. Jednotícím prvkem všech programů bylo zachování demokratické, rovnoprávné a celistvé BaH (Hladký 1996: 133). Právě integrita a nerozdělitelnost území BaH byly deklarovány ústavními dodatky v roce 1990 společně s možností změny hranice za předpokladu, že bude taková změna vůlí občanů celé republiky (Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina 2016).

Nově vzniklý politický systém byl legitimizován volbami v roce 1990. Před volbami došlo k dohodě mezi SDA, HDZ BaH a SDS BaH o vzájemné podpoře, ovšem bez společného politického programu. Domluva mezi stranami byla primárně cílena na formální porážení doposud vládnoucích komunistů. Na základě dohody měli Chorvaté získat vedení vlády, Srbové vedení parlamentu a Muslimové obsadit předsednictvo v Předsednictvu Bosny a Hercegoviny. Výsledky voleb byly odrazem národnostního

složení společnosti v BaH - Muslimové 43%, Srbové 31% a Chorvaté 17% (Tejchman 2016: 345). Ačkoliv se jeví obměna komunistického režimu za národnostní ideologii jako významný krok, ve skutečnosti se politická realita BaH nezměnila. „Jedna kolektivistická dogmatická ideologie byla mechanicky nahrazena kolektivistickou ideologií jiného typu.” (Hladký 2016: 135). Ukázalo se tedy, že demokracie není všelékem a že ve vztahu k řešení národnostních problémů v podmínkách mnohonárodnostní Jugoslávie je neefektivní (Tejchman 2016: 331).

Absence společného programu měla za následek neschopnost vlády dosáhnout jakékoliv shody. Diametrální odlišnost politických zájmů se projevila zejména v otázce suverenity vlády státu BaH (Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina 2016). Napětí a nedůvěra mezi politickými stranami se následně projektovaly do společnosti BaH.

Významný dopad na situaci ve společnosti BaH, měly zprávy o ozbrojených konfrontacích mezi chorvatským a srbským obyvatelstvem v chorvatské Krajině, ale i rostoucí ambice Jugoslávské lidové armády (JLA), která byla v kritickém okamžiku připravena převzít moc v BaH s cílem zachování integrity Jugoslávie. Situace v Chorvatsku začala být vnímána jako přímé ohrožení BaH ve smyslu přenesení konfliktu na území BaH. Napětí prostoupilo i do vztahů mezi národnostními skupinami, a to z důvodu společenské, ale i vojenské aktivizace srbské národnostní skupiny a její provázanosti s JLA (Hladký 2016: 137, 138).

Ačkoliv SDA v roce 1991 předložila návrh memoranda, ve kterém byly Srbové a Chorvati označeni za národnostní menšiny v BaH (Tejchman 2016: 345). Panovalo i nadále přesvědčení, že bosenští Chorvaté mohli s Muslimy nalézt kompromis, ovšem ve vztahu k bosenským Srbům to bylo nejisté a bez podpory Srbů by nebylo možné zachovat jednotnou BaH. Muslimové byli ochotni souhlasit se setrváním BaH ve federaci a vyjít tak vstříc zájmu Srbů, kteří chtěli zachování jednotné Jugoslávie, a to za předpokladu, že srbská strana zaručí mírové prostředí a celistvost v rámci BaH. V reakci na situaci vznikla dohoda mezi SDS BaH a MBO (Muslimská bosenská organizace). BaH měla zůstat součástí federace s garancí rovnoprávného postavení jako „politickoprávní a demokraticky řízené federální jednotky s právními zárukami na celém jejím území”. Dokument byl razantně odmítnut SDA a nesetkal se s podporou ani u HDZ BaH. Následné odstoupení MBO od muslimsko-srbské dohody bylo vnímáno jako „bodnutí Srbů nožem do zad” a mělo za následek prohloubení krize mezi národnostními skupinami

(Hladký 1996: 138, 139). Dění uvnitř BaH mělo za následek další nárůst již tak neúnosného napětí mezi etnickými skupinami.

Současně do země proudily stále rostoucí počty uprchlíků, zejména Srbů, ze sousedního Chorvatska, které bylo zapojeno do srbsko-chorvatské války. Na druhou stranu fungovala BaH jakožto transportní země pro srbské četnické jednotky směřující do Chorvatska. Bosenští Srbové byly zároveň pod vlivem antichorvatské propagandy z Bělehradu (Hladký: 1996: 140). Souhra těchto okolností se projevila posílením srbských separatistických tendencí. Ze srbské perspektivy existovaly dvě alternativy vývoje vyhovující srbské národnostní skupině. Buď by došlo k udržení integrity Jugoslávie, což by znamenalo zachování jednoty srbských menšin v rámci federace. Nebo by došlo k odtržení území obývaného Srby od dané republiky a následné připojení k Srbsku samotnému, pokud by zachování jednotné Jugoslávie nebylo možné.

Pod vlivem vyjmenovaných okolností se Srbové vydali cestou svých krajanů v Chorvatsku (Krajina) a vyhlásili srbské autonomní oblasti - SAO: SAO bosenská Krajina, SAO východní Hercegovina. SAO Romanija a SAO Birač a Semberija. Na povrch vystoupila i provázanost bosenských Srbů s JLA, která se podílela na procesu vyzbrojování (Hladký 1996: 140). Separatistické tendence se dále projevovaly založením Skupštiny srbského národa v BaH, která představovala paralelní vládu působící proti bosenské skupšině (Tejchman 2016: 345).

Eskalace napětí mezi národnostmi BaH vyústila v ozbrojování příslušníků jednotlivých národnostních skupin. Vznikaly první oddíly Chorvatské rady obrany, které zpočátku podléhaly společnému velení armády BaH, později se však transformovaly na nezávislé paramilitaristické jednotky. Mobilizace proběhla i v řadách muslimské komunity. Bylo možné pozorovat tajné formování dobrovolnických ozbrojených oddílů - „zelených baretů“ (Tejchman 2016: 346). Pokusy vedení republiky BaH apelovat na společné bosenskohercegovinské povědomí a smysl pro národnostní toleranci s cílem uklidnění společenské situace se neshledaly s obecným přijetím. Hlavním odpůrcem byla SDS BaH argumentující, že společné bosenské vědomí nikdy ani neexistovalo. Společně s odporem vůči jednotné bosenské identitě se objevily požadavky na federalizaci BaH a kantonizaci místní správy (podle etnického složení oblastí BaH). Idea kantonizace se neshledala s odporem ani u bosenských Chorvatů, ačkoliv počínání SDS bylo primárně motivováno pokyny z Bělehradu a cílilo na narušení integrity BaH. Nato přijala bosenská skupština Memorandum o svrchovanosti republiky, které zdůrazňovalo suverénní právo

Bosny a Hercegoviny rozhodovat o svém politickém a státoprávním osudu a pokládalo důraz na důležitost zachování integrity BaH. V tomto dokumentu se BaH považovala za rovnoprávního partnera v budoucím společenství států, včetně Srbska a Chorvatska. V případě neshody si BaH vyhrazovala právo na samostatný politický vývoj. Podstata memoranda byla pro bosenské Srby zcela nepřijatelnou. S odkazem na vytvoření Skupštiny srbského národa přestává BaH být de facto unitární republikou. Důvodem bylo vytvoření paralelní linie moci v BaH a srbská vůle se separovat (Hladký 1996: 142). Proces dezintegrace BaH byl definitivně potvrzen následným vyhlášením Republiky srbské v BaH. Nově vzniklá Republika srbská měla dvě možné alternativy vývoje. Buď by se stala součástí jugoslávské federace nebo by se přímo připojila k Srbsku jako takovému. Ovšem politický vývoj na území jednotlivých republik spíše nasvědčoval dalšímu posilování separatistických tendencí (Hladký 1996: 143).

2.3 Vliv Srbska a Chorvatska

Snahy o ovlivňování vnitřního vývoje v BaH započaly v okamžiku založení chorvatské HDZ a srbské SDS. Obě strany byly ve své podstatě postaveny na silném základu velkosrbských a velkochovatských ideí. Vzhledem k etnickému složení BaH, tak bylo ze strany Srbska i Chorvatska považováno za nutné projektovat své zájmy i na území BaH. Vlivy obou zemí byly jimi samými vnímány jako ospravedlnitelné hájení zájmů bosenských Chorvatů a Srbů. Hájení zájmů chorvatských či srbských národnostních skupin se ovšem netýkalo pouze BaH. Právě kombinace problému srbské menšiny v Chorvatsku a multinárodnostní struktury BaH komplikovaly prosazení jakéhokoliv jednotčího procesu (Fink-Hafner 1995: 344).

V návaznosti na chorvatské volby v roce 1990 se objevila iniciativa pro zřízení bosenských poboček HDZ a to zejména pak v regionu západní Hercegoviny. Na druhé straně byla v Bělehradě deklarována SDS jakožto strana hájící jak zájmy Srbska tak i zájmy Srbů roztroušených napříč jugoslávskými republikami (Hladký 1996: 127, 128).

K rostoucímu národnostnímu napětí v BaH přispívala prohlášení významných představitelů Chorvatska a Srbska, která zpochybňovala trvanlivost stávajících hranic mezi jugoslávskými republikami. Ze strany Chorvatska zazněl požadavek na obnovu historické hranice a odmítnutí současné "nepřirozené a absurdní" hranice. Srbsko na druhé straně odmítalo transformaci Jugoslávie na konfederaci z důvodu ohrožení celistvosti Srbska vznikem samostatných států (Hladký 1996: 131). Ze strany Srbska šlo

o legitimní obavu. Vzhledem k roztroušení srbského národa ve federativních republikách by po vzniku samostatných států bylo téměř nemožné hájit zájmy Srbů mimo území Srbska. Ambice Srbska a Chorvatska ohledně teritoriálních nároků v BaH byly zcela nepřehlédnutelné (Walasek 2020: 225).

K posílení vlivu Srbska a Chorvatska v BaH došlo zformováním SDS BaH a HDZ BaH, kdy tak oba státy nově získaly možnost přímo ovlivňovat politický vývoj v BaH. Obě strany, SDS BaH a HDZ BaH, se oficiálně prezentovaly jako samostatné politické subjekty v BaH, které měly za cíl zastupovat zájmy srbské a chorvatské komunity v zemi. Obě strany ovšem sledovaly širší cíle než pouze ty na republikové úrovni. SDS BaH i HDZ BaH byly úzce spojeny s politickými centry v Bělehradě a Záhřebu a brzy se staly jejich nástroji při prosazování velkosrbských a velkochorvatských zájmů v multietnické BaH (Hladký 1996: 132).

Roku 1991 došlo při separátní schůzi představitelů Srbska a Chorvatska k utvoření konsenzu, že nejvhodnějším řešením narůstající státoprávní krize uvnitř Jugoslávie bylo rozdělení BaH mezi Srbsko a Chorvatsko (Hladký 1996: 137). Návrh měl podporu ze strany EU. Panovalo přesvědčení, že by se úpravou hranic BaH zmenšilo napětí vyvolané mezi Srbskem a Chorvatskem. Změna hranic by sice potencionálně řešila napětí mezi chorvatskou a srbskou stranou, vůbec se ovšem nebraly v potaz zájmy samotné BaH (Bildt 2021: 4). ovšem se zároveň nebral ohled na zájmy samotné Bosny K uskutečnění tohoto řešení ovšem nedošlo, jelikož se obě strany krátce na to ocitly ve vzájemném konfliktu. Konflikt odstartovaný vyhlášením nezávislosti Slovinska a Chorvatska měl dopad i na posílení trendu separace napříč Jugoslávií (Tejchman 2016: 345). Národnostní napětí se projektovalo i do poměrů BaH, kdy docházelo k postupné radikalizaci bosenských Srbů. Jedním z faktorů napomáhající radikalizaci bylo šíření protichorvatské propagandy ze strany Srbska za účelem prohloubení národnostního napětí mezi bosenskými Srby a zbylými národnostními skupinami (Hladký 1996: 140). Vyostření vztahů mezi etniky BaH vytvářelo ideální prostředí pro proces dezintegrace BaH a utvoření nezávislých separovaných jednotek (SAO - Srbská národní skupština - Republika srbská).

Srbské snahy destabilizovat BaH a rozvrátit vnitřní integritu se v roce 1992 staly úspěšnými. V zemi začala zuřit válka všech proti všem, bojovalo se za etnicky „čistá“ území. I v mezinárodním prostředí bylo Srbsko vnímáno jako aktér zodpovědný za vyhrocení situace v BaH. Na poli OSN bylo Srbsko obviněno zástupci BaH s podporou

USA z podněcování násilností v Bosně. Navzdory všem obviněním Srbska nedisponovalo mezinárodní společenství funkčním řešením situace (Tejchman 2016: 347).

3 Bosenská válka

Třetí kapitola se věnuje vývoji v Bosně a Hercegovině v době Bosenské války, ovšem ne z hlediska průběhu bojů. Obsah kapitoly je převážně zaměřen na vývoj vztahů mezi národnostními skupinami BaH a jednání o podobě státního uspořádání s ohledem na multietnickou společnost. Pracují s koncepty a návrhy prezentovanými jako potencionální řešení bosenské krize. V kapitola je také nastíněna podoba srbského a chorvatského vlivu na politické formování BaH v době válečného konfliktu.

Pro orientaci v překotném vývoji vztahů panujících mezi národy, jsem se rozhodl strukturovat kapitolu do čtyř podkapitol. Podkapitoly se zabývají charakterem etnických vztahů a návrhy možného uspořádání Bosny a Hercegoviny typickými pro daný rok války.

Kapitola je časově ohraničena započítáním konfliktu v BaH v roce 1992 a následným představením Daytonské dohody v roce 1995.

3.1 Rok 1992

Ještě počátkem roku 1992 jsou vyvíjeny snahy o zachování mírového soužití v BaH. Tři klíčoví lídři národnostních skupin podepsali v Lisabonu smlouvu pracující s návrhem uspořádání území BaH do tří etnických kantonů v rámci nezávislého a suverénního státu BaH. Konsenzus ohledně vnitřního uspořádání země zaniká krátce po podepsání dohody (Bildt 2021: 7). Takzvaný Cutilheirův plán (viz Příloha č.2) pracoval s ideou toho, že BaH nadále zůstane jednotnou republikou s vysokým stupněm centralizace, ovšem vnitřní celky - kantony budou tvořeny nejen na etnickém, ale i ekonomickém a funkčním principu. Dle Cutilheirova plánu, mělo být teritorium BaH rozděleno mezi muslimské a chorvatské opštiny - 56,27% území a srbské opštiny - 43,73% území. V opozici k plánu stáli od počátku jednání bosensští Srbové, kteří vnímali navrhované státní uspořádání jako diskriminační pro bosenské Srby a Chorvaty, Dle srbského vedení, by se tak Srbové staly menšinou utlačovanou Muslimy (Hladký 1996: 145).

Při propuknutí konfliktu v BaH proti sobě stály strany: Armáda BaH, vojenské oddíly bosenských Chorvatů a Srbů, oddíly „zelených baretů“ (včetně islámských dobrovolníků - mudžáhidů) a Jugoslávská Lidová Armáda. Ačkoliv bosenská vláda apelovala na stažení jednotek federální armády, vrchní velení JLA odmítalo. Ba naopak, docházelo ze strany JLA k patrné podpoře bosenských Srbů (Hladký 1996: 152). Vzájemná spolupráce vycházela z již předchozích let a průběžného utužování vztahů mezi bosenskými Srby a JLA. Významným aktérem Bosenské války se také staly paramilitaristické jednotky Srbů a Černohorců přesunutých ze Srbska, které započaly systematický proces etnických čistek nesrbského obyvatelstva (Walasek 2021: 225). Cílem každé národnostní skupiny se stalo vybojovat etnicky čisté území (Hladký 1996: 152). Každá z národnostních skupin ovládala část území BaH - Chorvati 30%, Muslimové 11% (Tejchman 2016: 348, 350). Na druhé straně měly Srbové pod kontrolou 50-55% území BaH (Hladký 1996: 154).

Došlo k uzavření první dohody mezi BaH a Chorvatskem týkající se společné obrany. Dohoda umožňovala nasazení chorvatských jednotek v BaH. Krátce nato bylo bosenskými Chorvaty vyhlášeno chorvatské společenství Herceg-Bosna. Založení společenství Herceg-Bosna mělo být reakcí na vznik Republiky srbské (Hladký 1996: 153).

Již od roku 1992 probíhaly v BaH etnické čistky. Jednalo se o boj „všech proti všem“ a nevraživost mezi jednotlivými národnostními skupinami byla na vrcholu. Vzhledem k probíhajícím čistkám a uprchlickým vlnám se začaly zakládat internační tábory, jak ze strany bosenských Srbů, tak i Chorvatů a Muslimů (Tejchman 2016: 349).

V řadách Muslimů se objevily snahy o posílení národnostní identity muslimské komunity. Bylo zveřejněno prohlášení o bosenském jazyku, ve kterém byl bosenský jazyk deklarován jako svébytný a rovný ve vztahu k jazyku chorvatskému či srbskému. (Hladký 1996: 155).

3.2 Rok 1993

Rok 1993 byl specifický tím, že se začaly poprvé objevovat návrhy o potencionálním uspořádání BaH. Koncepty pracovaly jak s problematikou přerozdělení moci v BaH tak i podobou vytvořených územních celků s ohledem na všechny etnické skupiny. Snahy o vytvoření modelu státního zřízení přicházely jak z řad bojujících stran tak i z prostředí mezinárodního společenství. Zásadním byl v tomto ohledu Vance-

Owenův plán (viz Příloha č. 3), podle kterého by byla BaH rozdělena na 10 samosprávných provincií/kantonů. Kantony měly odpovídat etnické situaci před vypuknutím bojů (Tejchman 2016: 349). Plán přisuzoval tři kantony Srbům, dva kantony Chorvatům, tři Muslimům a jeden kanton měl být spravován společně Chorvaty a Muslimy. Na správě poslední zbylé provincie Sarajevo, se měly podílet všechny národnostní komunity BaH (Hladký 1996: 157). Pro přijetí Vance-Owenova plánu se vyslovila jak strana bosenských Chorvatů tak i Muslimové. Zpočátku se plán dočkal masivní podpory v rámci mezinárodního společenství s významnou participací USA. Vance-Owenův plán byl vnímán realisticky. Implementace by vzhledem ke komplikované struktuře plánu byla složitá a ani by nevytvořila snadno spravovatelnou BaH, ale zamezila by válce (Bildt 2021: 8). V opozici zůstávali bosenští Srbové s argumentem, že plán rozděloval srbské oblasti do několika územně izolovaných celků. Plán byl odmítnut jak parlamentem bosenských Srbů tak i referendem, ve kterém se bosenští Srbové vyslovili pro nepřijetí Vance-Owenova plánu. Plán jako takový ztratil podporu i v mezinárodním prostředí. Značný podíl na ztrátě podpory má obměna administrativy v USA (Bildt 2021: 8). Dle USA by rozdělení BaH do poloautonomních kantonů pod slabou ústřední vládou uzákonilo srbskou politiku „etnického čištění“. Obavy USA se následně potvrdily vyostřením vztahů mezi Chorvaty a Muslimy. Rozdělení kantonů mezi jednotlivé národnosti skupiny mělo za následek snahu jako Chorvatů tak i Muslimů etnicky vyčistit kantony připadající jim podle Vance-Owenova plánu (Hladký 1996: 157,158).

Významnou událostí byl vznik chráněných zón pod ochranou mírových sil OSN. Bezpečné oblasti měly zprvu sloužit k ochraně převážně muslimského obyvatelstva (Tejchman 2016: 349).

V reakci na neúspěšný Vance-Owenův plán vznikaly další nové návrhy. Jedním z nich byl i společný návrh bosenských Srbů a Chorvatů. Podle nového plánu mělo být území BaH rozděleno na tři etnické ministáty, volně spojené formou konfederace. Avšak ani srbsko-chorvatský návrh se neshledal s přijetím. V opozici se objevilo vedení BaH, pro které byla idea rozdělení BaH na nezávislé entity nepřijatelná. Bosenské vedení tak nabídlo alternativu v podobě přeměny BaH na federaci (Hladký 1996: 159). Ze srbsko-chorvatského návrhu později vychází návrh Owen-Stoltenberg (viz Příloha č. 4), který se opírá o původní myšlenku utvoření tří velmi autonomních území. Dle Owen-Stoltenbergova plánu měl vzniknout volný Svaz republik. BaH by se tak stala volnou unií

tří bosenských republik, které by se konstituovaly na národnostním principu (Hladký 1996: 160). Návrh volné unie nakonec odmítli Muslimové (Tejchman 2016: 349). Nejednalo se ovšem o odmítnutí přímé. Plán byl de facto přijat ovšem s podmínkou, že bude ze strany bosenských Srbů navraceno území, na kterém měli původně většinu Bosňáci. Vzhledem k nepravděpodobnosti navrácení území Muslimům, znamenalo přijetí plánu pouze neformální odmítnutí (Hladký 1995: 162).

V reakci na plán „Owen-Stoltenberg” byla vyhlášena Chorvatská republika Herceg-Bosna (CHR Herceg-Bosna), která měla být společně s Republikou srbskou součástí Svazu republik BaH. V nově uspořádaném parlamentu CHR Herceg-Bosna byl plán „Owen-Stoltenberg” přijat. Stejně tomu tak bylo v srbském parlamentu v Republice srbské. Úskalím plánu nebylo ani tak procentuální přerozdělení území jako spíš podoba, ve které by měly jednotlivé republiky přístup k moři (Hladký 1996: 161).

Změna situace nastává u muslimské komunity, když dochází k vnitřnímu rozkolu a utvořené autonomní oblasti západní Bosna v rámci muslimské enklávy Bihač. Tamní Muslimové se pokouší navázat mírové vztahy jako se Srbskem tak i Chorvatskem. Ze strany Srbska nedochází k vojenským kontrontacím vůči AO západní Bosna za účelem demonstrace potencionálního mírového soužití s Muslimy. Došlo k podepsání trvalého míru mezi RS a AO západní Bosna. Po čase se v AO západní Bosna začínají objevovat vnitřní neshody a nakonec se situace vyhroťí do bojů Muslimů proti Muslimům (Hladký 1996: 162).

Koncem roku 1993 se do dění BaH výrazným způsobem zapojuje Chorvatsko. Na popud žádosti bosenských Chorvatů, poskytl Záhřeb vojenské kapacity k podpoře chorvatských oddílů v Bosně za účelem ochrany nabytého území (Hladký 1996: 164).

3.3 Rok 1994

Vzhledem k dosavadnímu vývoji konfliktu se objevily obavy z možnosti utvoření čistě muslimského státu na Balkáně. Právě USA se na základě globálně politických důvodů snažily zamezit zformování muslimského státu pomocí nátlaku na Chorvatsko, respektive nátlaku na omezení chorvatských aktivit a angažmá ve vojenských konfrontacích v BaH. V reakci na snahy USA se konal sněm bosenských Chorvatů, na kterém se díky absenci nacionálních radikálů z Herceg-Bosny podařilo nalézt shodu na myšlence, že jednotnost BaH je životním zájmem chorvatského národa (Hladký 1996: 165, 166).

V roce 1994 dochází ke klíčovému podepsání chorvatsko-muslimské dohody o ukončení nepřátelství (Tejchman 2016: 350). Pozastavení nepřátelství otevřelo dveře k navázání hlubší spolupráce mezi skupinami. Následovalo utváření smlouvy mezi bosenskými Chorvaty a Muslimy o vytvoření společného státního federativního útvaru BaH. Tak byl položen základ bosňacko-chorvatské federace, která byla zároveň navázána (pomocí zásad konfederativního propojení) na Chorvatsko samotné (Hladký 1996: 167). Konfederativní provázanost s Chorvatskem se jevila jako velmi bizarní vzhledem k chorvatské pozici agresora v probíhajícím konfliktu (Herceg Bosna). Bosňacko-chorvatská federace se měla skládat z 8 kantonů, přičemž si z celého území BaH nárokovala 58% (Tejchman 2016: 350). V čele federace měli zaujmout místo prezident - národnostní Chorvat a viceprezident - Bosňák. Potencionální připojení Republiky srbské k bosňacko-chorvatské federaci bylo zamítnuto na poli parlamentu bosenských Srbů. Negativní postoj bosenských Srbů otevřel diskuzi o případném rozdělení území BaH mezi bosňacko-chorvatskou federaci a Republiku srbskou. (Hladký 1996: 168). Po formální stránce, byla koncepce federace přijata jak bosenskými Chorvaty tak Muslimy velmi pozitivně, ovšem od reality vztahů v probíhající válce se dost lišila. „Ve skutečnosti federace byla nenarozeným dítětem. Srážky mezi Bosňáky a Chorvat byla na denním pořádku.” (Tejchman 2016: 350).

V mezinárodním společenství se formoval nový mírový plán pod záštitou kontaktní skupiny pro BaH (USA, Rusko, Německo, Francie, Velká Británie), ovšem i v rámci skupiny se objevovaly určité neshody na podobě zamýšleného plánu (Bildt 2021: 10). Nový návrh již pracoval s bosňacko-chorvatským federativním uspořádáním, kterému bylo přiřknuto 51% území BaH. Srbská republika měla kontrolovat 49% území (viz Příloha č. 5). Rozdělení BaH bylo provedeno podle etnického klíče vycházejícího ze soudobého stavu vztahů národnostních skupin. Plán kontaktní skupiny byl přijat bosňacko-chorvatskou stranou na druhé straně nebyl podpořen ze strany bosenských Srbů, kteří argumentovali tím, že nový plán neřeší definitivní status Republiky srbské a její poměr k bosňacko-chorvatské federaci (Hladký 1996: 160, 170). K ústupkům byly bosenští Srbové tlačeni nejen ze strany vyjednavců kontaktní skupiny, ale i představitelů Ruska či dokonce předního vedení Srbska (Tejchman 2016: 351). Formálně však došlo k odmítnutí plánu při referendu, kdy se valná většina bosenských Srbů vyslovila pro nepřijetí. (Hladký 1996: 171).

Koncem roku 1994 projevili bosenští Srbové ochotu přistoupit na čtyřměsíční příměří mezi znesvářenými stranami. V době klidu zbraní se měl nalézt konsenzus na podobě státního útvaru BaH. Ze strany bosenských Srbů šlo hlavně o prosazení pěti hlavních bodů: Rozdělení Sarajeva, stanovení přirozených a obranyschopných hranic pro srbskou a bosňácko-chorvatskou entitu, rozdělení přírodních zdrojů a infrastruktury, životaschopnou ekonomiku, zajištění přístupu k moři pro srbskou stranu (Hladký 1996: 173).

3.4 Rok 1995

V návaznosti na jednání o podobě státu BaH se v roce 1995 objevily i názory o potencionálním propojením bosňácko-chorvatské federace s Chorvatskem a Republiky srbské se srbsko-černohorskou Jugoslávií. Nakonec Srbsko zaujalo odmítavý postoj k této iniciativě velmocí (Hladký 1996: 175).

Vzhledem k neúspěšnému prosazení mírového plánu Kontaktní skupinou v roce 1994, byla pozornost přemístěna na „Plán B“. Cílem Kontaktní skupiny bylo přimět bojující strany k vzájemnému uznání, zejména Srbsko a Chorvatsko. Dále mělo dojít k uznání suverenity a teritoriální integrity BaH ze strany Srbska a Chorvatska. Plán byl ovšem Chorvatskem a Srbskem vnímán jako nepřijatelný (Bildt 2021: 11).

Vnitřní situace v BaH se dostala do zlomového bodu. Stále více sílil nátlak mezinárodního společenství na uzavření příměří a to hlavně ve vztahu k bosenským Srbům. Na druhé straně došlo k prolomení bezpečné zóny v Srebrenici. Události „srebrenického masakru“ zafungovaly jako katalyzátor procesu zahrnujícího uzavření příměří a usmíření společnosti BaH. Významným aspektem byl v tomto případě tlak vyvíjený ze strany NATO s podporou mírových jednotek UNPROFOR. Soustavný tlak bosňácko-chorvatské federace, NATO a dalších mezinárodních aktérů vyvíjený na stranu bosenských Srbů, měl na následek srbské ztráty pozic v BaH. Srbům nakonec nezbylo nic, než se podvolit a začít jednat.

Zprvu se jednalo o příměří jako takovém, dalším bodem byla stále nedořešená situace ohledně podoby BaH. Zúčastněné strany byly nakonec přesvědčeny o nastolení příměří, což dalo vzniknout Rámcové smlouve pro mír v BaH - Daytonská smlouva. Smlouva dále řešila proporční rozdělení území mezi bosňácko-chorvatskou federaci a Republiku srbskou a rozdělení ústřední politické moci (Tejchman 2016: 352).

4 Politický systém Bosny a Hercegoviny

Čtvrtá kapitola se zabývá okolnostmi, za kterých byla formována podoba Daytonské dohody. Tedy teritoriálním přerozdělením území BaH mezi entity Bosňácko-chorvatské federace a Republiky srbské, a to včetně podoby nově ustanoveného politického systému BaH. Právě podoba politického systému by měla odrážet multinárodnostní strukturu BaH.

Dále je v kapitole věnovaný prostor odlišným kritikám reagujícím na podepsání a implementaci Daytonské dohody. Objevují se kritiky v domácím prostředí BaH i kritiky pocházející z mezinárodního prostředí. Předmětem debaty se zde stává podoba typu státního uspořádání, rozdělení ústřední politické moci, charakter stranického systému, opomenutí problému „federace ve federaci“ a celková rigidita Daytonské dohody ve vztahu k pokrytí diametrálně odlišných zájmů jednotlivých národů.

4.1 Daytonská dohoda

Vzhledem k multinárodnostní struktuře BaH a dřívějšímu projektování zájmů sousedních států do vývoje v BaH se na procesu utváření konečné mírové dohody podíleli hlavní představitelé Chorvatska, Srbska a Bosny a Hercegoviny, a to se pod značným vlivem amerických diplomatů (Tejchman 2016: 352). Podpis Daytonské dohody tak nenechával prostor pro uznání a ratifikaci legislativními orgány signatářských zemí (Katz 2016). Díky definitivní povaze podpisu všemi stranami se nenechal prostor k otevření diskuzí o podmínkách stanovených rámcovou dohodou a tím pádem se i snížilo riziko znovuoživení konfliktu. Zároveň se tím dal pozorovat stále přetrvávající vliv Chorvatska a Srbska na vývoj BaH, když se zásadním způsobem podílely na utváření dokumentu, který dal podobu nově vznikajícímu uspořádání BaH a zároveň zahrnoval ústavu BaH.

Rámcová dohoda se skládala z 11 dodatků různého charakteru a významu. Nejpodstatnější a nejobsáhlejší jsou první dva dodatky, které řeší otázku teritoriálního uspořádání BaH a dodatek 4., představující ústavu nového státu BaH (Bildt 2021: 14).

Daytonská dohoda stanovuje, že BaH zůstane zachována jako jednotný stát bez změny hranice (Hladký 1996: 186). Vnitřní uspořádání BaH je řešeno rozdělením země na dvě entity: Bosňácko-chorvatskou federaci, která zahrnuje 51 % území, a Republiku srbskou, která zabírá 49 % území (viz Příloha č. 6). Bosňácko-chorvatská federace byla tvořena deseti muslimskými, chorvatskými a smíšenými kantony. Republiku srbskou

(dále RS) tvořilo sedm oblastí a 63 okresů. RS se na základě Daytonské dohody stává fragmentovaným státním útvarům. Území RS je rozděleno na dvě územní jednotky vytvořením nezávislého distriktu Brčko (Tejchman 2016: 352).

Z hlediska rozdělení ústřední politické moci, došlo ke zformování dvoukomorového parlamentu, který se skládal ze Sněmovny lidu a Sněmovny reprezentantů ($\frac{2}{3}$ v obou sněmovnách tvořili reprezentanti bosňácko-chorvatské federace). Místo prezidentského postu byl ustanoven systém tříčlenného Předsednictva republiky, ve kterém zastávali dvě místa zástupci Bosňácko-chorvatské federace (1 Chorvat, 1 Bosňák) a jedno místo zástupce Republiky srbské (Hladký 1996: 186). Členové předsednictva jsou voleni na dva roky (později prodlouženo na 4) a po zvolení jmenují předsedu Předsednictva. Na pozici předsedy pak každých 8 měsíců dochází k obměně (Gavrić - Banović - Barreiro 2020: 33). Předsednictvo přijímá rozhodnutí na základě principu nalezení konsenzu (Piasecki 2018: 45).

Vzniká také ústavní soud a ústřední banka. Mezi kompetence ústřední vlády náleží zahraniční politika, mezinárodní/mezisubjektové uplatňování zákonů a řešení hospodářských otázek. Paralelně se vznikem federálních institucí je oběma entitám garantováno vlastní předsednictvo a parlamenty (Hladký 1996: 186). Výjimku netvořil ani distrikt Brčko, který disponoval vlastním parlamentem, vládou a soudní soustavou (Tejchman 2016: 352). K zajištění politické stability a akceschopnosti parlamentu bylo nutné mezinárodního dohledu. Došlo k vytvoření mezinárodního orgánu - Úřad vysokého představitele, který stál nad všemi místními orgány a politickými stranami v BaH. Cílem bylo zachovat vládní akceschopnost (Tejchman 2016: 352). V multietnickém prostředí BaH, se stranami hájící zájmy jednotlivých národnostních skupin, není nepředstavitelné, že střet diametrálně odlišných zájmů může omezit chod parlamentu a tvorbu nové legislativy. Problematiku omezené akceschopnosti lze pozorovat v novodobém politickém systému BaH, kdy je značně polarizovaný stranický systém vnímán jako limitující faktor (Piasecki 2018: 44). Bylo tedy nezbytně nutné, aby politickou situaci monitoroval objektivní neustranný pozorovatel, který měl pravomoc, v případě náznaku potíží, zasáhnout. Významným mezníkem byl rok 1997, kdy došlo k rozšíření pravomocí Vysokého představitele, ten nově „mohl odvolat kteréhokoliv představitele státní správy nebo samosprávy nebo svým výnosem potvrdit jakýkoliv zákon či nařízení, jehož přijetí některá ze stran blokovala.” (Tejchman 2016: 354).

Přijetí Daytonské dohody mělo podstatný vliv na změny v oblasti vztahů mezi národy BaH. Proces postupné implementace podmínek stanovených Daytonskou dohodou vedl k oteplení těchto vztahů. Krátce po přelomu tisíciletí byli Chorvaté a Bosňáci uznáni za konstitutivní národ v Republice srbské, stejně jako Srbové ve federaci (Tejchman 2016: 393).

4.2 Kritika politického systému Bosny a Hercegoviny

Projevy kritiky lze pozorovat již po podpisu Daytonské dohody, když byly vyvíjeny první snahy o implementaci nových ustanovení. Část kritiky Daytonské dohody spočívala v nemožnosti paralelního—zohlednění zájmů a požadavků všech tří národnostních skupin, které byly kolikrát v naprostém rozporu. Na jedné straně stály Bosňáci volající po centralizaci státní moci, na druhé bosenští Srbové a část bosenských Chorvatů preferující decentralizovaný model dle dohody (Tejchman 2016: 355). Srbové by preferovali volnější uspořádání a z toho vycházející potencionální posílení vztahu k Srbsku. Dalším faktorem je ztráta dominantní pozice po ukončeném konfliktu. Kdyby došlo k příklonu k centralizovanějšímu státnímu modelu, mohlo by tak lehce dojít k omezení možnosti prosadit zájmy méněpočetných bosenských Srbů v demokratickém prostředí BaH. Na druhé straně byl požadavek Bosňáků na větší míru centralizace racionální. Právě fakt, že jsou nejpočetnější národnostní skupinou v BaH, by posílil politickou pozici Bosňáků v centralizovanějším systému.

Ze strany evropských států zaznívala kritika ustanovení systému kolektivního Předsednictva a „vlády“ místo modernější struktury v čele s prezidentem a legitimní vládou (Bildt 2021: 16).

Za zvláštní by se dala označit situace ohledně existence federace ve federaci. Bosňacko-chorvatské spojení je pozůstatkem selhání Vance-Owenova plánu. Pracuje s původním uspořádáním na samosprávné kantony (5 bosňáckých, 3 chorvatské a 2 smíšené). Systém federativně spojených kantonů nebyl v původních jednáních o podobě Daytonské dohody vzat v potaz. Pozdější kritika směřuje na podobu ústavy (a z ní vycházející teritoriální a politické uspořádání), která byla ve své podstatě založena více na etnických a národnostních uskupeních než na jednotlivcích a jejich právech. Kritici tvrdí, že kdyby se místo vytvoření složité státní struktury reflektující národnostní faktory směřovalo k budování jednotného státu, utvořilo by se tak demokratičtější prostředí (Bildt

2021: 16). Tato kritika nacházela oporu u bosňácké části populace, která již tak tíhla k centralizovanější podobě federace.

Dalším předmětem kritiky je podoba stranického systému. Polarizovaný systém v multietnickém prostředí BaH je nevyhnutelný, ovšem to nikterak neubírá na závažnosti problému zamezení akceschopnosti vlády. Například možnost zablokovat rozhodnutí parlamentu $\frac{2}{3}$ většinou poslanců, kteří reprezentují jednu z entit, účinně brání legislativní tvorbě (Piasecki 2018: 45).

5 Separatistické projevy

Kapitola se zaměřuje na vnitřní a vnější faktory ovlivňující separatistické tendence v prostředí Republiky srbské. Pro zkoumání vnitřních vlivů se zaměřuji na postupné posilování separatistických myšlenek po podepsání Daytonské dohody a vytvoření nového komplexního státního systému. Následně je věnován prostor dílčím separatistickým projevům v Bosně a Hercegovině ze strany Republiky srbské v letech 2011 a 2016. Cílem je objasnit okolnosti těchto separatistických výbojů a nastínit aktuální situaci panující v BaH, potažmo v RS.

Ve druhé části kapitoly se věnuji vnějším faktorům ovlivňujícím míru separatismu v Bosně a Hercegovině. V případě problematiky vnějších vlivů posilujících secesionistické myšlenky se zde bavíme o vlivu Srbské republiky. Avizovaný srbský vliv je kombinací apelu na národnostní cítění, dlouholetého zakořenění velkosrbské myšlenky a projektování vlastních národních a politických zájmů mimo své území.

5.1 Vnitřní vlivy na separatismus v Bosně a Hercegovině

Značný vliv na separatistické tendence v Bosně a Hercegovině měly okolnosti uzavření Daytonské dohody. Podoba dohody byla sjednána mezi představiteli Jugoslávie, Chorvatska a federálního vedení Bosny a Hercegoviny. V případě BaH je však nutné brát v potaz multinárodnostní charakter společnosti, a že se v takovém prostředí mohou diametrálně lišit zájmy a postoje centrálního vedení a politické reprezentace jednotlivých národnostních skupin. Právě politická reprezentace bosenských Srbů a Chorvatů odmítala principy federalismu. Ještě během války měly tyto strany za cíl odtrhnout jimi ovládané území od teritoria BaH. Reintegrace do komplexní federální struktury, ve které je nezbytné dosáhnout shody nejen mezi federálními entitami ale i mezi třemi hlavními

národnostními skupinami, byl pro nacionální strany nepřijatelný výsledek. V opačné pozici se nacházeli Bosňáci, kteří již z dlouhodobějšího hlediska volali po centralizaci federace a posílení role federálních institucí (Keil 2013: 3). V kontrastu k bosňácké touze po centralizaci stojí absence snahy o otevření se Srbům a Chorvatům a tendence „uzavírat se do sebe“ a svých vnitřních záležitostí (Hladký 1996: 208). V prostředí BaH je ovšem otázka centralizace tenký led. Právě rozplétání komplexního a složitého ústavního pořádku BaH nebo odepření garance etnických ochran zaručených Daytonskou dohodou, se může stát receptem na katastrofu (Republic of Srpska Government 2023: 7) .

K mírné stabilizaci situace dochází mezi lety 1998-2006. Projevují se pozitivní dopady implementace podmínek Daytonské dohody. Nejmarkantnější posun je v oblasti vnitřní integrity BaH. Dochází k postupnému překonávání společenských dopadů Bosenské války (Keil 2013: 5). Právě v tomto období dochází k uznání Bosňáků a Chorvatů jako konstitutivního národa v RS a Srbů ve Federaci (Tejchman 2016: 393). Ačkoliv došlo k pokroku, stále se nedá hovořit o stabilní situaci v BaH, což se projevilo v roce 2013, kdy došlo k propuknutí protivládních protestů kritizujících federální uspořádání. „Federální systém jako celek se nestal stabilním ani soběstačným.”^[FB1] K znovu upadající stabilitě přispěly nově vznešené požadavky autonomie pro Republiku srbskou. Požadavky bosenských Srbů se odvolávají na právo na sebeurčení a zároveň hledají oporu v precedentní situaci vzniklé odtržením Kosova. Dle strany bosenských Srbů jsou z pozice Federace BaH diskriminováni a ponecháni bez jakékoliv teritoriální autonomie. Vzhledem k neschopnosti zúčastněných stran nalézt kompromis jsou bosenská státní struktura a s ní spjaté principy federalismu nezbytné pro existenci BaH (Keil 2013: 5). „Ti, kdo zpochybňují Daytonskou strukturu, která zakotvuje etnickou a národnostní identitu, by možná měli zkusit přesvědčit Skoty, aby přijali úplnou integraci s Anglií (Bildt 2021: 16).

Frustrace bosenských Srbů se poprvé projevila v roce 2011, kdy byl prezidentem Republiky srbské, Miloradem Dodikem, předložen návrh referenda o pravomoci státního soudního systému. Dle Dodika nebyly soudy neustranné vůči Srbům, tudíž by měly být verdikty odmítnuty. Referendum mělo zároveň posloužit jako symbol odporu proti budování „autoritativního islámského státu“ bosňáckou komunitou. Návrh referenda byl nakonec stažen po jednání prezidenta Dodika s Vysokým představitelem EU pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (Traynor 2011).

Situace opět začala eskalovat rokem 2015, kdy své požadavky přednesla i strana bosenských Chorvatů žádající vytvoření třetí entity pod chorvatskou správou. Požadavek našel podporu u lídra bosenských Srbů. Teritoriální úpravy navrhované Chorvaty by bosenským Srbům ponechaly proporcčně největší kus území BaH. Ze strany bosenských Srbů padl návrh uspořádání referenda o vyhlášení nezávislosti RS na BaH v roce 2018 (Launey 2015). Referendem z roku 2016 se navazuje na referendum proběhlé v roce 2011. Referendum mělo za cíl podkopat autoritu ústavního soudu BaH, což bylo kritizováno jako nebezpečný krok. Ústavní soud je instituce ustanovená Daytonskou dohodou, zpochybnění legitimacy ústavního soudu je zpochybněním elementárního prvku mírových smluv, které ukončily bosenský konflikt. Od návrhu referenda bylo na základě mezinárodního nátlaku odstoupeno (Launey 2016).

Za poslední dekádu se ukázal separatismus jako posilující trend. Vzhledem k obecně rostoucímu napětí v rámci mezinárodního společenství se dá předpokládat, že se balkánský region propadne do ještě větších etnopolitických problémů. Přispívajícím faktorem je vzkříšení tradiční ideje Velkého Srbska v podobě „Srbského světa“. Na opětovném prosazení velkosrbských myšlenek se podílelo přední vedení Republiky srbské i Srbské republiky (Latal 2024).

Roku 2018 se slibované referendum nakonec neuskutečnilo. Na druhé straně se otevřela debata o pozici Republiky srbské vůči mezinárodnímu společenství. Otázka nezávislého členství Republiky srbské v mezinárodních organizacích byla úzce spjata s tehdejšími jednáním Kosova ve vztahu k členství v OSN. V případě, že by Kosovo získalo členství v OSN, byla RS připravena prosazovat stejný přístup sama k sobě. Strana RS se odvolávala na rezoluci přijatou roku 2008 při příležitosti vyhlášení nezávislosti Kosova. Dle této rezoluce „bude RS usilovat o status státnosti v případě, že budou nové mezinárodní principy a praxe uznávání práva na sebeurčení implementované v mezinárodním společenství“ (Kovacevic 2018).

Dodik opětovně zdůraznil svůj požadavek na referendum o postavení srbské entity v BaH v roce 2020. Důvodem bylo kontroverzní rozhodnutí Ústavního soudu BaH ve věci vlastnictví zemědělské půdy (zástupci USA, Spojeného království, Francie, Německa, Itálie a delegace EU zdůraznili konečný a závazný charakter rozhodnutí Ústavního soudu). Požadavek referenda byl zároveň podpořen schůzkou Dodika s vedením Srbska a Černé Hory. V otázce nezávislosti RS by se Dodik uchýlil k řešení pomocí referenda, zatímco srbský prezident, Aleksandar Vučić, by k nezávislosti

směřoval skrze demokratické procesy na federální úrovni BaH. Demokratický postup je v tomto případě nutný pro zachování regionální stability (Kovacevic 2020).

V roce 2020 vyjádřil prezident Dodik představu o podobě a vývoji Republiky srbské. RS by se měla vyvíjet jako samostatná entita nezávislá na BaH. Oddělení RS od BaH by mělo být demokratické s ohledem na zachování stability regionu. RS by měla zformovat jednotný státní útvar společně se Srbskou republikou (a pravděpodobně i menšinou černoohorských Srbů). Typ státního zřízení ovšem specifikován nebyl. Dodik zároveň vyjádřil sympatie vůči ruskému prezidentu, od kterého by očekával potenciální podporu ve věci nezávislosti RS (N1 Sarajevo 2022).

Postupy vedení RS byly kritizovány Vysokým představitelem pro Bosnu a Hercegovinu. Ve sledovaném období 2022-2023 došlo k posílení secesionistické rétoriky prezidenta Dodika. Dle slov Vysokého představitele: „Dodik otravuje politické klima v entitě i v celé zemi.“ Významným faktorem je také počínání orgánů RS - kategorické odmítání pravomocí Ústavního soudu BaH, prosazování konfrontačního postoje k Západu. Směrodatnou událostí ve věci separace RS, bylo podepsání společného vyjádření obsahujícího konkrétní kroky vedoucí k odtržení RS vládnoucími stranami v RS. Za problematické byly označeny nově zaznamenané autoritářské tendence Dodika. Tyto tendence se projevují omezováním občanské společnosti a médií pomocí legislativní iniciativy. „Bosně a Hercegovině hrozí, že se stane zemí rozdělenou mezi autoritářství v jednom celku a demokracii ve druhém.“ (OHR 2023).

V roce 2022 reagovala i strana Spojených států, které uvalily sankce (zákaz vycestovat, zmrazení aktiv) na Milorada Dodika v kontextu korupce, ale i dlouhodobého podkopávání Daytonské mírové dohody snahami o separaci RS (Brady 2022). Vedení RS bylo obviněno z „ohrožení stability regionu podkopáváním Daytonských mírových dohod a demokratických procesů či institucí.“ (RFE/RL's Balkan Service 2022). Vyhlášení nezávislosti je totiž v přímém rozporu s ustanovením Daytonské dohody. USA apelovaly na zachování integrity BaH a zároveň varovaly, že by tímto způsobem mohlo dojít k narušení vztahů s EU (Brady 2022). Vztah s EU je pro BaH momentálně klíčový vzhledem k udělenému statusu kandidátské země. Bidenova administrativa dále označila autonomii požadovanou pro bosenské Srby jako jeden z faktorů potenciálně vedoucích k válce (Skinner 2023).

V roce 2023 informoval Dodik srbské vedení o plánu vyhlásit referendum v případě, že nedojde k vyřešení sporu o majetkový zákon z roku 2020. Dodikova

nacionalistická rétorika, která v posledních letech stále více posiluje, a srbský nebo také ruský vliv vyvolávají obavu o udržení integrity BaH (Reuters 2023). Otázka referenda v RS bude také do značné míry záležet na výsledku prezidentské volby ve Spojených státech. V případě zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem by Dodik uskutečnil referendum o vyhlášení nezávislosti RS na BaH. Kritici opětovně zdůrazňují, že podstata referenda a sama nezávislost Republiky srbské jsou v přímém rozporu s ustanovením Daytonské dohody a tedy i ústavou BaH. Ústava nezaručuje žádné entitě tvořící BaH právo na odtržení. Daytonská dohoda a na základě ní vzniklé mírové prostředí jsou ve své podstatě založeny na integritě BaH, která ovšem disponuje uzpůsobeným vnitřním teritoriálním členěním (Radio Slobodna Evropa 2023).

Aktuálně se v RS rozhořela debata o Srebrenickém masakru. Dodika a jeho podporovatelé se dlouhodobě snaží o oficiální popření události. Otázka má být otevřena i na půdě OSN. Výsledná podoba rezoluce by mohla mít za následek posílení snahy RS realizovat vyhlášení nezávislosti na BaH. Protesty Dodika jsou zároveň spojeny s odporem ke společnému budování státu bosenských Srbů s národnostní skupinou Bosňáků. „Nemůžeme žít s Muslimy, tedy Bosňáky, kteří nás neustále očerňují a vyvozují odpovědnost, kde není.“ (bne IntelliNews 2024).

5.2 Srbský vliv na separatismus v Bosně a Hercegovině

Srbské snahy o ovlivňování vnitřního vývoje BaH je možné pozorovat již od rozpadu Jugoslávie a propuknutí Bosenského konfliktu. Na jedné straně byl Srbský vliv jedním z faktorů, které napomohly trendu posilování národních identit jednotlivých etnik a následnému započetí konfliktu v BaH. Na straně druhé to byla srbská strana, která ve finální fázi konfliktu napomohla přimět bosenské Srby k jednání o mírové dohodě. V tomto ohledu by bylo možné vnímat přístup Srbska k BaH v průběhu Bosenské války jako mírotvorný (Tejchman 2016: 351). Zásadním způsobem se srbský vliv projevil při projednávání podoby mírové smlouvy. Už jen fakt, že Srbsko bylo jednou ze signatářských zemí, které daly podobu dokumentu zahrnujícího ústavu BaH, svědčí o síle a hloubce vztahu mezi Srbskem a BaH, respektive srbskou populací v BaH.

Srbský vliv je markantnější v době, kdy si BaH prochází turbulentními roky. Projevy separatistických tendencí z let 2011 a 2016 byly momentem, kdy Srbsko opět vystoupilo, aby ve vypjaté situaci podpořilo skupinu bosenských Srbů, respektive celou entitu Republiky srbské. Když byl v roce 2011 vyvíjen mezinárodní nátlak na prezidenta

Dodika, bylo to právě Srbsko, které vyjádřilo otevřenou podporu počínání lídra Republiky srbské. Po odvolání návrhu referenda bylo na prezidenta Dodika ještě dodatečně apelováno ze strany předního vedení Srbské republiky, aby konání referenda ještě zvážili (Launey 2015).

Situace se ještě více eskaluje v roce 2016. Centrální vedení BaH uvědomilo přední vedení Republiky srbské, že pokud by se referendum konalo, Republika srbská by mohla čelit vojenské reakci ze strany BaH. V reakci na nárůst napětí v rámci federace BaH, odpovědělo Srbsko příslibem ochrany etnických Srbů v případě ozbrojeného konfliktu vyvolaného separatistickými tendencemi bosenskými Srbů (Launey 2016).

Srbská republika se otevřeně hlásí k podpoře a ochraně zájmů Republiky srbské a bosenskými Srbů. Srbská republika tvrdí, že respektuje mezinárodní právo a integritu BaH, ale v případě omezení práva na sebeurčení či ohrožení zájmů bosenskými Srbů, by byla ochotna poskytnout vojenské kapacity k prosazení politických cílů v BaH. „Srbsko respektuje celistvost Bosny a Hercegoviny, ale nikdy se nesmí vzdát skutečnosti, že Srbové na obou stranách Driny jsou stejní lidé, že mají stejný jazyk a stejnou abecedu.” (srbija.gov.rs 2023).

Ačkoliv prezident Dodik přislíbil v roce 2015 vyhlášení referenda o nezávislosti RS na rok 2018 a Srbsko poté podpořilo referendum z roku 2016, v roce 2018 se žádné podpory RS ze strany Srbska nedostává. Vzhledem k absenci podpory Srbska či Ruska nebo EU se nakonec přislíbené referendum ani nekonalo. Pasivita srbské strany byla Dodikem zpětně kritizována: „Řešení vztahů mezi Bělehradem a Prištinou na trvalé bázi by mělo zahrnovat i řešení otázky statutu Republiky srbské.“ V roce 2018 je možné na vyjádřeních prezidenta Dodika pozorovat vliv ideji Velkého Srbska. Ve vztahu ke Kosovu se prezident Dodik vyjádřil o potenciálním rozdělení území Kosova z hlediska započetí jednotícího procesu. „Pokud dospějeme k tomu, abychom o tom mohli mluvit, jsem připraven shromáždit všechny srbské státní a národnostní faktory, včetně nás z Republiky srbské, a vážně zařadit toto téma na pořad jednání.“ (Kovacevic 2018).

Setkání předního vedení Srbska, Republiky srbské a zástupců černohorských Srbů v roce 2020 poukazuje na snahy srbské strany na posílení svého vlivu. Předmětem schůzky bylo jednání o situaci bosenskými a černohorskými Srbů. Srbsko zdůraznilo svou podporu ve vztahu k prosazování zájmů obou srbských národnostních skupin. Podtrhnuta byla zejména nutnost zachování demokratických procesů. Řešení budoucnosti

bosenských a černo-horských Srbů by se mělo odehrávat v rámci demokratických institucí s cílem zachování stability regionu (Kovacevic 2020).

Ke stále silnějšímu volání po vyhlášení nezávislosti RS se srbská strana staví jako podporovatel, dle prezidenta Vučiće by však RS (potažmo prezident Dodik) měla jít umírněnější cestou. Ačkoliv se Srbsko netají potenciální podporou při snaze vyhlásit nezávislost v RS, stále apeluje na demokratičnost procesu se snahou co nejméně poznamenat regionální stabilitu. I když je srbský postoj racionálnější a umírněnější, stále naráží na fakt, že Daytonská dohoda a tím pádem i Ústava BaH neumožňují demokraticky provést osamostatnění jedné z entit BaH. Dalším faktorem je, že Srbsko bylo jednou ze signatářských zemí podílejících se na podobě Daytonské dohody a tudíž je i jejím garantem (Reuters 2023). Srbská podpora bosenských separatistů je vcelku paradoxní v kontrastu se srbským postavením vůči ustanovením Daytonské dohody.

V mezinárodním prostředí bylo na vznikající napětí reagováno kritikou zejména ze strany USA a Spojeného království. Zástupci USA varovali prezidenta Dodika, že případné vyhlášení referenda by mohlo mít ničivý vliv na doposud přetrvávající poválečné mírové prostředí Bosny. Dodik se vyjádřil, že počítá i s možným zásahem USA a potenciální intervencí v RS, i když k žádnému přímému vyjádření takových úmyslů ze strany Spojených států nedošlo (Radovanovic 2023). V reakci na varování USA a kritiky VB nařídil Dodik přerušit veškerý kontakt s velvyslanci USA a Spojeného království v Bosně (Reuters 2023).

Pro Srbsko samotné může znamenat relativně radikální přístup bosenských separatistů zhoršení vztahů v mezinárodním společenství. Právě výroky prezidenta Dodika, jako například: „Pokud bude špatná pozice Republiky Srbské v rámci Bosny a Hercegoviny pokračovat, neměla by být vyloučena myšlenka, že bude tato entita chránit svá práva.“, stěžuje srbskému přednímu vedení vyjednávání a upevňování vztahů s EU (Ladjevac 2024: 6). Srbsko je tedy lapeno v situaci, kdy podporuje separatisty v Bosně, ale na druhé straně samo těží z integrity BaH a z ní plynoucí stability v regionu. Přílišná podpora bosenských Srbů, která by vedla až k zisku nezávislosti pro RS, by pro Srbsko znamenala značné zhoršení vztahů v rámci mezinárodního prostředí. Případné znovuoživení bosenského konfliktu, ke kterému by mohlo dojít v případě rozpadu BaH, by se znatelně podepsalo na celém regionu, jeho stabilitě i prosperitě.

Závěr

Vypracováním bakalářské práce jsem se snažil odpovědět na výzkumné otázky, které mají napomoci naplnění cíle práce. V kontextu zodpovězení výzkumných otázek, bych konstatoval, že je pět hlavních faktorů formujících podobu národních identit v rámci BaH.

Prvním faktorem byl charakter režimu Jugoslávie mezi lety 1945-1980. Na základě socialistické kolektivní státní ideologie se k národním identitám jednotlivých etnických skupin přistupovalo se snahou eliminovat jakékoliv rozdílnosti mezi národnostními skupinami a vytvořit tak jednotnou jugoslávskou identitu, čímž by se předešlo vzniku konfliktů vycházejících z multietnického prostředí BaH. Umělé vytvoření jednotné jugoslávské identity nebylo reálné, a tak se od praktik potírajících nacionální projevy a cítění začalo postupně ustupovat. Snahy sjednotit heterogenní společnost Jugoslávie zahrnovaly také potírání velkosrbských myšlenek jakožto projevu konkrétně srbského nacionalismu.

Srbská národnost je specifická svým rozptýlením napříč republikami. Roztroušenost srbského národa byla jedním z aspektů formujících podobu srbského nacionalismu.

Třetím významným faktorem je propuknutí hospodářské a politické krize v 80. letech. Zhoršující se vnitrostátní podmínky napomohly znovuoživení nacionalismu napříč národy Jugoslávie včetně BaH. V průběhu 80. let tak nacionalismus ve všech částech země postupně nabíral na síle a podpoře.

Čtvrtý faktor přichází v podobě vlivu Srbska a Chorvatska na narůstající nacionalismus v souvislosti s rozpadem Jugoslávie. Srbsko i Chorvatsko začaly projektovat své národní zájmy do politického vývoje BaH. Obě země se snažily ovlivnit vývoj BaH ve svůj prospěch. Své počínání maskovaly za hájení zájmů bosenských Srbů/Chorvatů. Vliv obou sousedních národů se projevoval silicím národnostním cítěním všech tří etnických skupin v BaH. Samotné vztahy mezi národnostními skupinami udávají směr vývoje podoby národních identit těchto skupin. Čím vyeskalovanější jsou vztahy mezi skupinami, tím je silnější národnostní cítění jednotlivých skupin. V případě BaH se jednalo pouze o posílení národnostního cítění, nikoliv nevraživosti mezi národy.

Na nevraživost mezi národnostními skupinami a transformaci podoby zejména srbského nacionalismu měl významný vliv pátý faktor, kterým bylo propuknutí Války v Bosně. V důsledku dlouhodobého soužití Bosňáků, Chorvatů a Srbů v BaH, existovala dlouhou dobu vůle na zachování mírového soužití. Ačkoliv byl srbský i chorvatský

nacionalismus bosenských Srbů a Chorvatů již delší čas posílen krizí v 80. letech, bez vlivu z Bělehradu a Záhřebu a snah co nejvíce posílit a radikalizovat nacionální cítění své komunity v BaH, by Bosna nepropadla tak krvavému konfliktu zahrnujícímu etnické čistky páchané radikalizovanými nacionalisty.

Srbský nacionalismus začal posilovat v BaH spolu s nacionalismy Chorvatů a Bosňáků. Nebyť úpadku v 80. letech, nebylo by možné pozorovat tak markantní posílení nacionalismu bosenských Srbů, u kterých vedlo stupňování napětí až k prvním projevům separatismu v podobě utváření SAO - srbských autonomních oblastí, vytvořením Skupštiny srbského národa v BaH a nakonec vyhlášením Republiky srbské. Nacionálními myšlenkami byla zmobilizovaná téměř kompletní komunita bosenských Srbů. Vyhlášení Republiky srbské pak bylo možné, vzhledem k široké podpoře srbské veřejnosti. Změna nastala, když byla BaH vtažena do konfliktu. Původně racionální a otevřený přístup národnostních skupin nahradily radikalizované formy nacionalismu, a to obzvláště v případě bosenských Srbů. Významnou roli opět zaujala velkosrbská idea, ovšem ve dvojím pojetí. Velkosrbství znamenalo něco jiného pro srbské Srby než pro bosenské Srby. Z pozice bosenských Srbů by význam Velkého Srbska spočíval v možnosti přímo hájit zájmy bosenských Srbů Srbskem v rámci jednotného státu. Z hlediska Srbska, měla velkosrbská myšlenka význam ve vztahu k mocenské převaze. Sjednocení jednotlivých národnostních skupin Srbů napříč jednotlivými státy v jednom společném státě by posílilo pozici srbské národnosti obecně. Při zániku federální struktury Jugoslávie bylo nejiracionálnější možností pro bosenské Srby vyvinout snahy o odtržení od BaH a potencionálně se územně připojit k samotnému Srbsku. V posledních letech je velkosrbská myšlenka opět oživena na základě politických zájmů předního srbského vedení a vedení RS. Novodobá podoba Velkého Srbska by měla zahrnovat entitu Republiky srbské, Srbsko, srbskou menšinu v Černé Hoře a potenciálně i srbskou menšinu v Severním Kosovu. Zahrnuty by mohly být opčiny: Severní Mitrovica, Leposavić, Zvečan a Zubin Potok. Projevy separatistických tendencí lze pozorovat již na avizovaném vzniku SAO, Skupštiny srbského národa a vyhlášení Republiky srbské. V novodobé BaH mají tyto tendence jinou podobu. Novodobé projevy separatismu můžeme pozorovat od roku 2011, kdy se poprvé začalo mluvit o referendu jako o nástroji separatismu. V letech 2011 a 2016 se separatistické tendence projeví na zájmu o vyhlášení referend, které měly za cíl podkopat legitimitu Ústavního soudu v BaH a tím i tedy i legitimitu zakládajících smluv – Daytonské dohody. Změna nastává v roce 2020,

kdy se začíná volání po separatistických procesech sílit a projevy jako takové začínají být frekventovanější. Primárně jsou separatistické snahy raženy prezidentem Republiky srbské, Miloradem Dodikem, který stále více stupňuje svou nacionálně orientovanou rétoriku. Lze konstatovat, že klíčovým pro bosenské separatisty bude rok 2024. Markantní změnu může přinést výsledek volby americké hlavy státu.

Srbská republika v mezinárodním společenství vystupuje jako podporovatel vnitřní integrity BaH, ovšem s ohledem na povinnost hájit zájmy národnostních Srbů v jakémkoliv regionu bývalé Jugoslávie. Na druhé straně byl vždy jakýkoliv separatistický projev na území Republiky srbské Srbskem podpořen. Pro Srbsko by měl potenciální zisk území Republiky srbské významně pozitivní dopad z hlediska upevnění pozice Srbů v regionu Balkánu obecně. V zájmu Srbska je zajištění mocenské převahy a možnosti projektovat národní zájmy, čehož by připojením teritoria RS dosáhlo. Na druhou stranu dezintegrační proces BaH by s největší pravděpodobností spustil obdobný konflikt jako mezi lety 1992-1995, což ani pro Srbsko není optimálním scénářem.

Z hlediska naplnění cíle bakalářské práce, lze konstatovat, že nacionalismus specificky bosenských Srbů, byl jedním z faktorů vedoucích k separatistickým procesům. Dále pak svou roli sehrála myšlenka Velkého Srbska. Významným faktorem ovlivňujícím míru separatismu je projektování politických zájmů mezinárodními i lokálními aktéry, a to zejména v novodobém politickém vývoji BaH. Počátkem 90. byly separatistické projevy způsobeny do značné míry nacionalismem zmobilizované společnosti. V dnešní době nedisponuje komunita bosenských Srbů takovou vůlí se separovat jako v letech 90., ovšem projevy separatismu jsou silnější, než kdy dříve. Znamená to tedy, že novodobý separatismus je více založen na politických cílech elit, nežli na nacionalismu samotných bosenských Srbů.

Seznam zdrojů

Bildt, K. (2021). *BOSNIA TO WAR, TO DAYTON, AND TO ITS SLOW PEACE*. European Council on Foreign Relations.

bne IntelliNews (2024). *Bosnian Serbs threaten to secede if UN adopts resolution on Srebrenica genocide*. 16. 4. 2024 (<https://www.intellinews.com/bosnian-serbs-threaten-to-secede-if-un-adopts-resolution-on-srebrenica-genocide-321131/>, 19. 4. 2024).

Brady, E. (2022). *U.S. Sanctions Bosnian Serb Leader Milorad Dodik, Accuses Him of Undermining Peace Accord*. *Newsweek*. 5. 1. 2022 (<https://www.newsweek.com/us-sanctions-bosnian-serb-leader-milorad-dodik-accuses-him-undermining-peace-accord-1666037>, 19. 4. 2024).

Fink-Hafner, D. (1995) *The Disintegration of Yugoslavia. Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 37 (¾), 339-356.

Gavrić, S. - Banović, D. - Barreiro, M. (2020). *The political system of Bosnia and Herzegovina Institutions – Actors – Processes* (Sarajevo - Sarajevo Open Centre).

Herceg Bosna (neuvedeno). *CROATIAN LONG-TERM STRATEGY OF THE BOSNIA PARTITION*, (<https://www.hercegbosna.org/STARO/engleski/myths.html>, 1. 4. 2024).

Hladký, L. (1996). *Bosna a Hercegovina. HISTORIE NEŠŤASTNÉ ZEMĚ* (Brno: Nakladatelství doplněk).

Katz, V. (2016). *Parliamentarism in Bosnia and Herzegovina in conditions of political pluralism (1990 – 1995)*. *Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina*, (<https://www.parlament.ba/Content/Read/183?title=Parlamentarizamubosni>, 28. 2. 2024).

Keil, S. (2013). *Building a Federation within a Federation The Curious Case of the Federation of Bosnia and Herzegovina*. *L'Europe en Formation* 3(369), s. 114-125.

Kovacevic, D. (2020). *Bosnian Serb Leader Repeats Demand for Secession Referendum*. Balkan Insight. 15. 1. 2020 (<https://balkaninsight.com/2020/02/15/bosnian-serb-leader-repeats-demand-for-secession-referendum/>, 15. 4. 2024).

Kovacevic, D. (2018). *Bosnian Serbs Seek Same UN Status as Kosovo*. Balkan Insight. 3. 8. 2018 (<https://balkaninsight.com/2018/08/03/bosnian-serbs-seek-same-un-status-as-kosovo-08-03-2018/>, 15. 4. 2024).

Ladjevac (2024). *Serbia external relations briefing*. China - CEE Institute. 1. 1. 2024 (https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2024/02/2023er12_Serbia.pdf, 15. 4. 2024).

Latal, S. (2024). *Super Election Year May Hold Key to Bosnia's Fate*. Balkan Insight. 22. 3. 2024 (<https://balkaninsight.com/2024/03/22/super-election-year-may-hold-key-to-bosnias-fate/>, 6. 4. 2024).

Launey, G. (2015). *Bosnia mired in ethnic politics and frustration*. BBC. 4. 8. 2015 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-33739300>, 6. 4. 2024).

Launey, G. (2016). *Bosnian Serb referendum challenges peace terms*. BBC. 24. 9. 2016 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-37453147>, 6. 4. 2024).

N1 Sarajevo (2022). *Dodik sees RS entity as "independent state" in 30 years*. 26. 9. 2022 (<https://n1info.ba/english/news/dodik-sees-rs-entity-as-independent-state-in-30-years/>, 14. 4. 2024).

OHR (2023). *63rd Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations*. 5. 9. 2023 (<https://www.ohr.int/63rd-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-united-nations/>, 19. 4. 2024).

Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina (2016). *Parliamentarism in Bosnia and Herzegovina during the period 1945 – 1990*,

(<https://www.parlament.ba/Content/Read/182?title=ParlamentarizamuBosniiHercegoviniuperiodu1945.%E2%80%931990.&lang=en>, 28. 2. 2024).

Piasecki, A. (2018). *Direct Democracy in Bosnia and Herzegovina*. In: Marczevska-Rytko, M., ed. *Handbook of Direct Democracy in Central and Eastern Europe after 1989* (Verlag Barbara Budrich), s. 41-56.

Radio Slobodna Evropa (2023). *Dodik kaže da će 'proglasiti nezavisnost RS' ako Trump ponovo bude predsjednik SAD*. 3. 12. 2023 (<https://www.slobodnaevropa.org/a/dodik-trump-rs-nezavisnost/32712045.html>, 14. 4. 2024).

Radovanovic, R. (2023). *Separatist Bosnian Serb leader Milorad Dodik vows to tear his country apart despite US warnings*. APNews. 30. 12. 2023 (<https://apnews.com/article/bosnian-serbs-secession-threat-1072c96ce29c1f118a9b5a84bbd5ff9e>, 14. 4. 2024).

Republic of Srpska Government (2023). *Republika Srpska's 30th Report to the UN Security Council*. (<https://vladars.rs/eng/Documents/Republika%20Srpska's%2030th%20Report%20to%20the%20UNSC.pdf>, 6. 4. 2024).

Reuters (2023). *Bosnia Serb Leader Dodik Threatens to Declare Independence*. USNews. 14. 4. 2023 (<https://www.usnews.com/news/world/articles/2023-04-14/bosnia-serb-leader-dodik-threatens-to-declare-independence>, 15. 4. 2024).

Skinner, A. (2023). *Trump Presidency Could Mean Creation of a New Country in Europe*. Newsweek. 4. 12. 2023 (<https://www.newsweek.com/trump-presidency-republika-srpska-milorad-dodik-bosnia-herzegovina-1849356>, 20. 4. 2024).

The Government of The Republic of Serbia (2023). *Srbsko se k Republice srbské nikdy neotočí zády*. 3. 8. 2023 (<https://www.srbija.gov.rs/vest/en/210789/serbia-will-never-turn-its-back-on-republika-srpska.php>, 6. 4. 2024).

Šušnjara, S. (2021). *Bosnia and Herzegovina under the Communist Regime: an Outlook on Educational Policy*.

Tejchman, M. (2016). *Balkán ve 20. století* (Praha: Nakladatelství Karolinum). Tejchman, M. (2016). *Balkán ve 20. století* (Praha: Nakladatelství Karolinum).

Traynor, I. (2011). *Bosnia in worst crisis since war as Serb leader calls referendum*. The Guardian. 28. 4. 2011 (<https://www.theguardian.com/world/2011/apr/28/bosnia-crisis-serb-leader-referendum>, 6. 4. 2024).

Walasek, H. (2020). *13 Bosnia and the destruction of identity*. In: Apaydin, V. ed. *Critical Perspectives on Cultural Memory and Heritage: Construction, Transformation and Destruction* (UCL Press), s. 224-238).

Resumé

Through the elaboration of this bachelor thesis, I aimed to address the research questions that contribute to fulfilling the objectives of the work. In the context of answering the research questions, it can be concluded that there are five main factors shaping national identities within Bosnia and Herzegovina (BiH).

The first factor identified was the character of the Yugoslav regime between 1945-1980. Based on the socialist collective state ideology, efforts were made to approach the national identities of individual ethnic groups with the aim of eliminating any differences and creating a unified Yugoslav identity, thus preventing conflicts arising from BiH's multi-ethnic environment. However, the artificial creation of a unified Yugoslav identity proved unrealistic, leading to a gradual retreat from practices suppressing national expressions and sentiments.

The second significant factor is the dispersion of the Serbian nationality across republics, shaping the form of Serbian nationalism.

The third factor arises from the onset of economic and political crises in the 1980s, which contributed to the resurgence of nationalism across Yugoslavia, including BiH.

The fourth factor involves the influence of Serbia and Croatia on the growing nationalism in relation to the breakup of Yugoslavia. Both countries began to project their national interests onto the political developments of BiH, aiming to influence them for their own benefit.

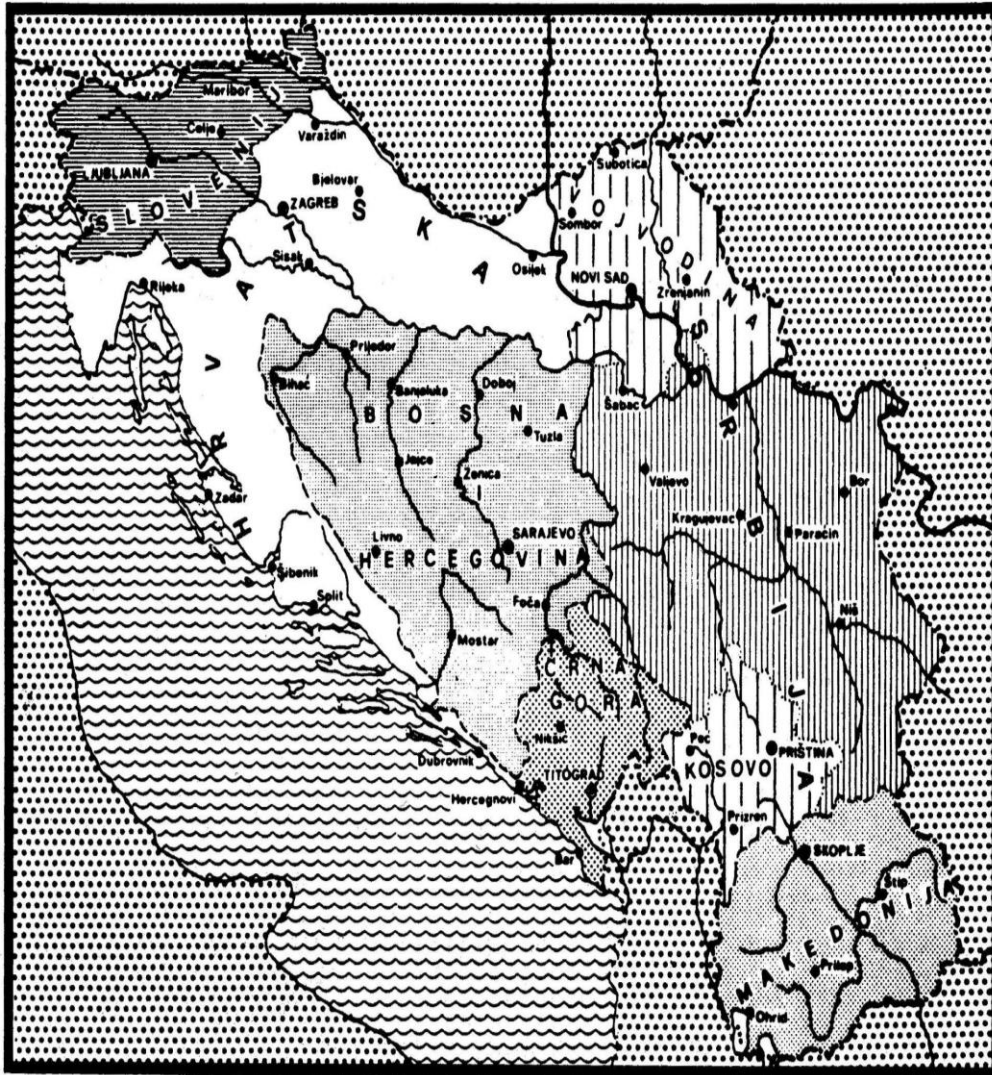
The fifth factor, the outbreak of the Bosnian War, significantly influenced the transformation of Serbian nationalism, particularly in BiH. Initially, there was a rational and open approach among ethnic groups, but it was replaced by radicalized forms of nationalism, especially among Bosnian Serbs.

The manifestations of separatist tendencies were observed through the creation of SAOs, the Serbian Assembly, and eventually the declaration of the Republic of Srpska. While initially motivated by nationalism, contemporary separatist tendencies are driven more by political goals than the nationalism of Bosnian Serbs themselves.

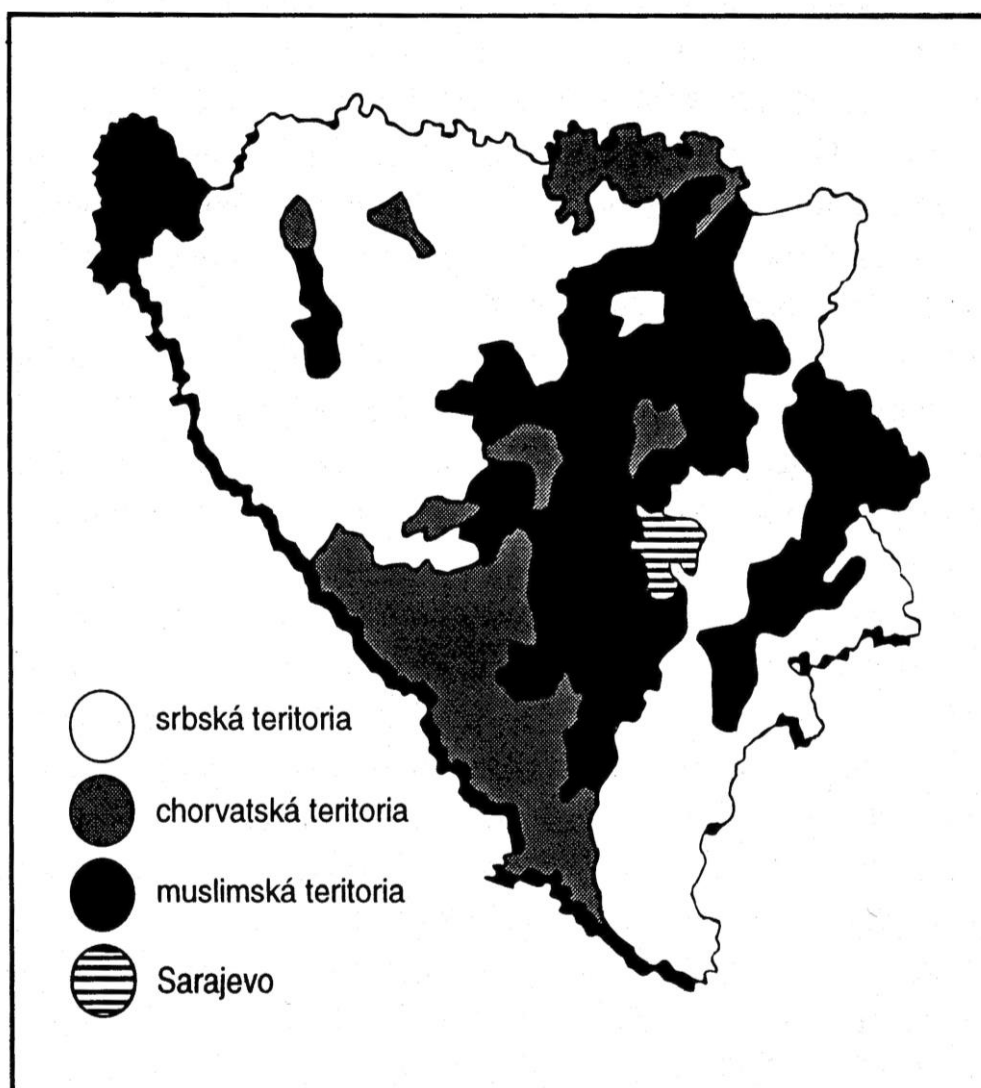
Overall, this research highlights the complex interplay between nationalism and separatism within BiH, influenced by historical, political, and social factors.

Přílohy

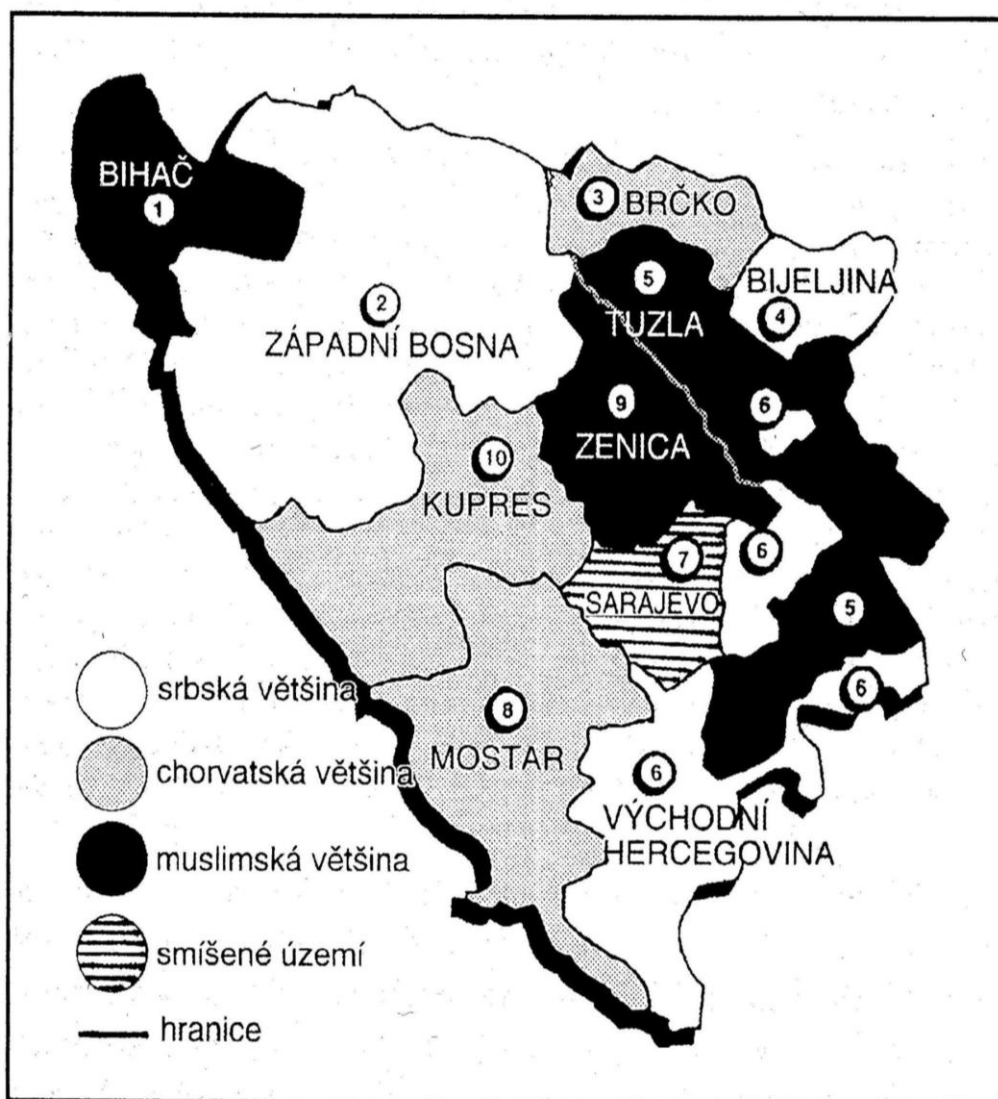
Příloha č. 1: Federativní uspořádání Jugoslávie formující se pod nadvládou komunistů
(Hladký 1996: 96).

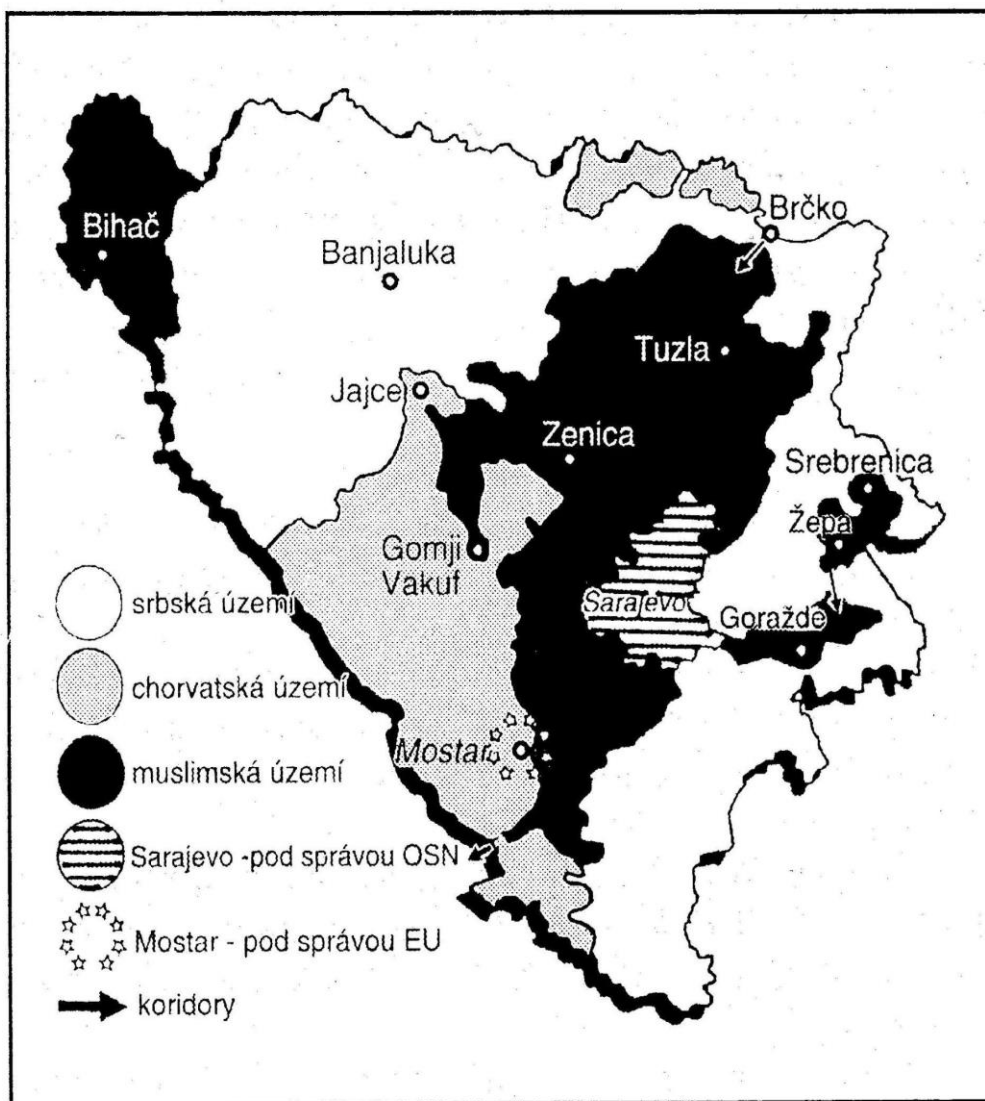
Příloha č. 2: Návrh teritoriálního rozdělení BaH dle Cutilheirova plánu (Hladký 1996: 146).

Příloha č. 3: Teritoriální rozvržení Bosny a Hercegoviny dle Vance-Owenova plánu (Hladký 1996: 156).

Příloha č. 4: Teritoriální rozvržení Bosny a Hercegoviny dle Owen-Stoltenbergova plánu (Hladký 1996: 160).

Příloha č. 5: Teritoriální rozvržení Bosny a Hercegoviny dle plánu Kontaktní skupiny (Hladký 1996: 169).

Příloha č. 6: Teritoriální rozvržení Bosny a Hercegoviny dle Daytonské dohody (Tejchman 2016: 353).

